

**Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”**

С. Ф. Бут-Гусаім

**Онім у кантэксце мастацкага твора:
тэматыка, бібліяграфія, метадычныя парады па напісанні
курсавых прац па беларускай мове**

**Вучэбна-метадычны дапаможнік
для студэнтаў філалагічнага факультэта**

**БрДУ імя А.С. Пушкіна
2014**

ПРАДМОВА

Адной з найважнейшых задач вывучэння беларускай мовы ў ВНУ з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў уяўлення пра мову як культурны феномен. Ажыццяўленню гэтай задачы спрыяе лінгвакультуралагічны падыход, звязаны з вывучэннем адзінак мовы праз прызму нацыянальнай і сусветнай культур. Гэты падыход можа быць рэалізаваны падчас напісання студэнтамі курсавых прац даследчага характару па літаратурна-мастацкай анамастыцы.

У кантэксце ўзаемазвязанага вывучэння мовы і традыцыйнай культуры беларусаў аб’ектам увагі пры напісанні курсавых даследаванняў становяцца онімы як культурна афарбаваныя моўныя адзінкі, што з’яўляюцца прадуктамі кумулятыўнай функцыі мовы. Функцыя гэтая заключаецца ў захаванні адметнасці светапогляду, традыцый, гістарычных здабыткаў і нацыянальнай свядомасці народа. Матэрыяльная, сацыяльная, духоўная культура беларускага этнасу знайшла адлюстраванне як у сэнсавым нападзенні, так і ў фармальнай структуры кампанентаў айчыннага іменаслову – уласных асабовых імёнаў, мянушак, прозвішчаў, тапонімаў, бібліёнімаў, геартонімаў і інш.

Адной з важных сфер функцыянавання ўласных імёнаў з’яўляюцца творы мастацкай літаратуры. Таленавітыя берасцейскія пісьменнікі – Зінаіда Дудзюк, Анатоль Бензярук, Валянціна Коўтун, Уладзімір Калеснік і многія іншыя – удумліва ставяцца да фарміравання анамастычнага свету мастацкага палатна, рэалізуючы ў кантэксце мастацкага твора вобразна-выяўленчыя магчымасці і раскрываючы нацыянальна-культурную інфармацыю ўласных імёнаў. Літаратурна-мастацкая анамастыка як сфера ўзаемадзеяння мовазнаўства і літаратуразнаўства адпавядае імкненню сучаснай лінгвістычнай навукі аналізаваць моўныя факты ў аспекце міждысцыплінарных сувязяў.

Курсавыя працы – такая форма вучэбнай дзейнасці студэнтаў, у працэсе якой набываюцца ўменні сістэматызаваць тэарэтычныя веды, аналізаваць моўныя факты, абагульняць назіранні. Гэта і форма праверкі ведаў: падчас напісання курсавога даследавання выразна выяўляецца лінгвістычная падрыхтоўка студэнта. Прапанаваныя ў дапаможніку тэмы курсавых прац маюць даследчы характар: яны выпрацоўваюць уменне студэнта назіраць факты мовы, аналізаваць і сістэматызаваць іх, прадумана апісваць, рабіць неабходныя вывады і абагульненні. Курсавыя працы такога тыпу фарміруюць у студэнтаў навыкі самастойнай навукова-даследчай дзейнасці. Такая праца павінна ўяўляць сабой невялікае, але самастойнае навуковае даследаванне, у якім уласны аналіз моўных фактаў

спалучаецца з тэарэтычным асвятленнем пытання і самастойнымі вывадамі.

На кансультацыі навуковы кіраўнік прадстаўляе студэнту спіс літаратуры, у якой асвятляецца прапанаваная тэма. Найперш гэта даследаванні па літаратурна-мастацкай анамастыцы В.В. Шура, А.Ф. Рогалева, І.М. Петрачкавай, Э.Б. Магазаніка, Л.І. Зубковай, М.В. Карпенкі і інш. Студэнт павінен таксама перагледзець бібліятэчныя каталогі, бібліяграфічныя даведнікі, навуковыя зборнікі, часопісы “Весці Акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук”, “Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія”, “Роднае слова”, “Беларуская лінгвістыка”, “Известия Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины”, “Спадчына”, “Беларуская мова і літаратура”, “Веснік БДУ. Серыя 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка”, “Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І.П. Шамякіна” і інш.

З навуковай літаратурай неабходна працаваць у наступнай паслядоўнасці. Спярша трэба ўважліва прачытаць артыкул, раздзел дапаможніка, манаграфіі, звярнуць увагу на аўтарскія вывады. Пасля студэнт канспектыўна занатоўвае тое, што мае непасрэднае дачыненне да тэмы. Неабходна выпісаць асобныя абзацы, паказаўшы старонку працы, адкуль бярэцца вытрымка. Пазней робіцца спасылка на аўтара даследавання. Калі ў розных навукоўцаў пэўнае пытанне разглядаецца па-рознаму, трэба супаставіць гэтыя меркаванні і абгрунтаваць, якога погляду будзе прытрымлівацца аўтар курсавой працы. Важным з’яўляецца ўменне засвоіць неабходную лінгвістычную тэрміналогію па аналізуемай праблеме. Спасылку на навуковае выданне трэба пашпартызаваць: абазначыць аўтара, назву кнігі (артыкула), месца, год выдання, старонку, з якой выпісаны адпаведныя радкі. Выкарыстоўваючы цытаты з навуковых даследаванняў, трэба захоўваць меру, не дапускаючы награвашчвання чужых думак.

Пасля таго, як вызначана асноўная тэарэтычная літаратура, пачынаецца збор фактычнага матэрыялу. Прадстаўленыя ў дапаможніку тэмы патрабуюць назіранняў над ужываннем уласных імёнаў у мастацкай літаратуры. Каб сабраць анамастычны матэрыял, студэнту неабходна ўважліва перачытаць мастацкі твор, выявіць тыя онімы, аналізаваць якія давядзецца ў курсавой працы. Вызначаныя паэтонімы выпісваюцца на карткі, на якіх прыводзіцца кантэкст, што ілюструе ужыванне ўласных імёнаў. Унізе студэнт паказвае назву твора і адпаведную старонку кнігі. Гэта неабходна, каб яшчэ раз перачытаць патрэбны ўрывак і прасачыць за мастацкай абумоўленасцю выкарыстання паэтоніма.

Узоры картак:

Бацькаў род называлі **Базёнавымі**, а хто быў той родапачынальнік **Базён** – адказаць не мог ніхто ні ў сям’і, ні ў вёсцы. Ніколі не чуў я расказу пра яго жыццё, і сёння, ведаючы прафесійна лінгвістыку, магу толькі здагадацца, што зыходнае было **Васіль**, вымаўлялася на ўніяцкі лад **Базыль**, а памяншальна-ласкавая форма **База**, сын таго **Базы**, таксама **Васіль**, пры памяншэнні называўся ўжо **Базёнам**... Матчын род называлі **Хвелевымі**, а хто быў той **Хвель** – таксама ні сямейнікі, ні вяскоўцы не ведалі. Не ведалі нават імя, ад якога некалі ўтварылася родавая мянушка, на маёй памяці такіх імён у вёсцы ўжо не было. **Фелікс** – імя каталіцкае ці ўніяцкае, а Сіняўская Слабада ўжо на памяці дзядоў была ўся праваслаўная. Праваслаўны быў і мой дзед па маці Ясь Балабановіч, у якога родавай мянушкай служыла імя нейкага продка **Хвеля**.

У. Калеснік “Доўг памяці” С. 114

На пратэст Вані Мацко знайшлася яшчэ адна дадатковая, ужо злавесная выкрутка, фактычна пагроза палітычнага характару: “А ён палітычна нявытрыманы, сказаў на Сталіна **Ёська!**”. Іранічны, нястрыманы ў словах Ваня Мацко сапраўды назваў Сталіна фамільярным чынам – **Ёська**. Але ў якім кантэксце? Сярод партызан у прыватных размовах праяўляліся настроі прыгнеченасці, выказваліся балючыя недаўменні, што наша армія адступае ды адступае, што баі перакінуліся ажно на Волгу і на Каўказ. Вось тады Іван Мацко і запырэчыў аднаму ныціку, сказаўшы бадзёра: “Не хныч! Наш **Ёська** задасць яшчэ гэтаму Адольфу пытлю, што той касцей не пазбірае. Папомніш маё слова!”. Але для аматараў адабраць у Мацка наган патрэбны быў капраметуючы факт, і яго спрэпарывалі, высмыкнуўшы з кантэксту размовы фамільярнае слова “**Ёська**”. Гэтае вырванае з фразы слова ўключылася ў той афіцыйны кантэкст, дзе было прынята называць Сталіна ўрачыста: **Іосіф** ды яшчэ **Вісарыёнавіч**. І ў такім міжвольным кантэксце фамільярнае **Ёська** набывала пагардлівую ацэначную афарбоўку. Пажангліраваўшы кантэкстам, атрадныя фарысеі прыпісалі Мацку непавагу да правадыра, а гэта азначала палітычную нясталасць і нават ненадзейнасць. У парадку пакарання, канешне, тут можна было адабраць не толькі наган, а і ўсю зброю.

У. Калеснік “Доўг памяці” С. 302-303

Сабраны матэрыял па кожнай тэме неабходна асэнсаваць з тых пазіцый, якія акрэсліліся пры вывучэнні навуковых даследаванняў. У дапаможніку прадстаўлены парады, як класіфікаваць анамастычны матэрыял. Назіранні за моўным матэрыялам павінны быць абгрунтаваныя і самастойныя.

Курсавая праца павінна адлюстроўваць думкі студэнта, яго творчасць. Гэта дазваляе зацікавіць яго навуковымі даследаваннямі, прывучае засвойваць навуковы матэрыял і творча вырашаць праблемныя пытанні, паслядоўна, стылістычна правільна выкладаць думкі.

Курсавая праца павінна мець дакладную структуру. Даследаванне ўключае наступныя складнікі: “Уводзіны”, асноўную частку, “Заклучэнне”, “Спіс выкарыстаных крыніц”.

Ва “Уводзінах” абгрунтоўваецца тэма з пункту гледжання агульналінгвістычнай і практыкі выкладання ў ВНУ і школе, указваецца актуальнасць тэмы, коратка выкладаецца гісторыя вывучэння пытання, фармулююцца мэты і задачы даследавання, характарызуецца матэрыял даследавання.

Асноўная частка курсавой працы павінна змяшчаць падрабязнае, разгорнутае апісанне вывучанага моўнага матэрыялу як вынік асэнсавання навуковай літаратуры і самастойных назіранняў над моўным матэрыялам, прыклады, якія ілюструюць высновы аўтара.

“Заклучэнне” павінна прадстаўляць сабой вывады па тэме, якія фармулююцца выразна і дакладна. Студэнт можа выказаць уласныя думкі па спрэчных праблемах, яшчэ поўнасцю не вырашаных у беларускім мовазнаўстве. У “Заклучэнні” магчымыя ўказанні на перспектыву далейшай распрацоўкі тэмы, на яе практычную значнасць для ВНУ і школы.

“Спіс выкарыстаных крыніц” павінен змяшчаць дакладныя бібліяграфічныя звесткі. Навуковыя працы ў спісе прыводзяцца ў алфавітным парадку або ў парадку цытавання.

Праца можа мець дадатак – слоўнік або пералік прааналізаваных моўных адзінак.

Патрабаванні, якія прад’яўляюцца да курсавога даследавання, могуць быць зведзены да наступных палажэнняў:

1. У курсавой працы студэнт павінен паказаць уменне вырашаць пастаўленыя задачы з пункту гледжання сучаснай навукі, назіраць, сістэматызаваць і абагульняць моўныя факты.

2. Аўтар павінен прадэманстраваць веданне навуковай літаратуры па ўзнятай праблеме, а пры неабходнасці даць крытычную ацэнку той ці іншай пазіцыі, тых ці іншых меркаванняў, поглядаў. Змест параграфу падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў, артыкулаў пераказваецца сваімі

словамі або прыводзяцца літаральныя вытрымкі: і ў першым, і ў другім выпадку робіцца спасылка на аўтараў прыведзеных думак. Усе тэарэтычныя разважанні павінны быць праілюстраваны самастойна выяўленымі моўнымі фактамі.

3. Курсавая праца павінна паказаць, што яе аўтар разумее значэнне распрацоўкі данай тэмы для практыкі ўніверсітэцкага і школьнага выкладання лінгвістычных дысцыплін.

4. Курсавая праца павінна змяшчаць поўнае сістэматычнае раскрыццё тэмы.

5. Выклад матэрыялу павінен быць паслядоўным, пераканаўчым, правільным у арфаграфічных, пунктуацыйных і стылістычных адносінах.

Метадычныя рэкамендацыі і парады, прадстаўленыя ў дапаможніку да канкрэтных тэм, могуць быць выкарыстаны пры аналізе анамастыкону іншых мастацкіх твораў.

АДЛЮСТРАВАННЕ ІМЕНАСЛОВУ СТАРАЖЫТНЫХ СЛАВЯН У ГІСТАРЫЧНАЙ ПРОЗЕ ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК

Прадметам мастацкага аналізу ў гістарычным прыгодніцкім рамане Зінаіды Дудзюк “Велясіты” стала адна з невядомых старонак даўняй славянскай гісторыі. Пісьменніца ўзнаўляе падзеі IX-X стагоддзяў н.э. – процістаянне старажытнай славянскай дзяржавы Велясіці Візантыйскай імперыі. У аповесці-хранографі “Славянскія князі” і зборніку эсэ “Шляхамі адвечнага слова” З. Дудзюк, абапіраючыся на звесткі, пакінутыя старажытнымі гісторыкамі, адшуквае даўнія сляды славянскіх плямёнаў – смалян, магілян, селічаў, рачан, лісічан, сапаў, люцічаў і многіх іншых – на помніках культуры чалавецтва. Аўтарка не толькі малюе драматычныя падзеі і постаці мінулага. Яна тонка перадае асаблівасці светаадчування і мыслення старажытных славян. Вырашэнню гэтай мастацкай задачы спрыяе ўмелае выкарыстанне вобразна-выяўленчых магчымасцяў уласных імёнаў, найперш – антрапанімаў.

Курсавая праца прысвечана лінгвістычнай і гісторыка-культурнай інтэрпрэтацыі антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскай аўтаркі. Станаўленне славянскай анамастычнай лексікі з’яўляецца адной з навукова значных праблем сучаснай лінгвістычнай навукі за кошт узростання ўвагі да вытокаў моўнай нацыянальнай самасвядомасці, актуалізацыі пытанняў гісторыка-культурнага апісання славянскага антрапанімікону.

Мэта курсавой працы – комплекснае лінгвістычнае апісанне і гісторыка-культурная інтэрпрэтацыя антрапанімічнай лексікі гістарычнай прозы Зінаіды Дудзюк з улікам структурных і семантыка-этымалагічных аспектаў аналізу ўласных імёнаў.

Дасягненне мэты прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

- выявіць і сістэматызаваць пласты антрапанімічнай лексікі, зафіксаванай у гістарычнай прозе берасцейскай аўтаркі;

- вызначыць тэматычныя групы імёнаў уласных, выявіць удзельную вагу кожнай з іх у літаратурным анамастыконе;

- акрэсліць структурныя і семантыка-этымалагічныя асаблівасці старажытнага славянскага антрапанімікону;

- устанавіць функцыі розных формул іменавання асобы ў язычніцкі перыяд славянскага іменаслову, адлюстраваны ў творах З. Дудзюк.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, трох раздзелаў, “Заклучэння” і спіса выкарыстаных крыніц. Ва “Уводзінах” абгрунтоўваецца выбар тэмы курсавой працы, вызначаецца мэта і задачы даследавання.

У першым раздзеле “Гісторыя вывучэння анамастыкі мастацкага тэксту” неабходна паказаць важнасць вывучэння ўласных імёнаў у структуры мастацкага тэксту. У раздзеле прасочваюцца асноўныя этапы

вивучэння анамастычнай прасторы мастацкага твора. Вызначаецца месца паэтычнай анамастыкі сярод іншых навук, абгрунтоўваецца выбар тэрмінаў, выкарыстаных у курсавой працы.

У другім раздзеле “Антрапанімічная прастора гістарычнай прозы Зінаіды Дудзюк” праводзіцца комплексны аналіз антрапанімікону твораў берасцейскай аўтаркі. Выдзяляюцца самыя яркія асаблівасці гістарычнай прозы з пункту гледжання ўжывання антрапанімічнай намінацыі з праекцыяй на творчасць Зінаіды Дудзюк.

Неабходна падкрэсліць, што творы З. Дудзюк цікавыя і адметныя спалучэннем свету рэальных падзей і постацяў айчычнай гісторыі са светам падзей і персанажаў, народжаных уяўленнем аўтаркі. Таму ўсе зафіксаваныя ў творах антрапанімы варта падзяліць на дзве групы. Па-першае, гэта імёны рэальных гістарычных асобаў, па-другое, гэта празванні персанажаў, створаных фантазіяй пісьменніцы. Неабходна разгледзець тую частку антрапанімікону гістарычных твораў, якую складаюць імёны рэальных гістарычных дзеячаў, валадароў тагачасных дзяржаў свету: славянскіх князёў *Вакаміра, Драгавіта, Мусокія, Пірагаста, Людавіта*, імператара Вялікай Рымскай імперыі *Карла*, болгарскага хана *Крума*, візантыйскіх базілеўсаў *Канстанціна, Льва, Нікіфара*, базілісы *Ірыны*, папы *Льва III*, патрыярха *Мікалая III*, каліфа *Гаруна-аль-Рашыда* і інш. Трэба заўважыць, што З. Дудзюк не раз выкарыстоўвае прыём актуалізацыі ўнутранай формы імені рэальнай гістарычнай асобы. Напрыклад, князь Велясіціі мае імя *Вакамір*. Кантэкст рамана “Велясіты” напаяўняе гэтае найменне глыбінным сэнсам. Празванне валадара велясітаў утрымлівае інфармацыю пра даўнія вандроўкі славянскіх плямёнаў па Еўропе і Азіі. Сын князя наведаў мёртвы горад у далёкай пустыні, дзе яму расказалі пра тое, што “*ў такім горадзе была пабудавана вежа, на якой прымацаваны вялізны празрысты крыштал, праз які чараўнікі разглядалі зорнае неба і чыталі боскія тайны лёсаў. Гэты крыштал называўся вокам свету [міру]. Мір на славянскіх мовах азначае не толькі згону, адсутнасць вайны, але і свет. Выходзіць, што і продкі славян ведалі пра гэта цудоўнае вока*” (“Велясіты”). Трэба паказаць, як светаўспрыманне старажытных славян адлюстроўвалася ў іх іменаслове. Так, вера ў сувязь імені чалавека і яго лёсу выявілася ў звычаі надаваць немаўляці імя боства, якое будзе ахоўваць носьбіта празвання ад небяспекі. Князь *Веляслаў* быў названы ў гонар *Вялеса*: “*Ён носіць імя бога, які спрадвеку апекуецца іхнім родам і гаспадаркаю*” (“Велясіты”). Патрэбна разгледзець адлюстраваную ў творах З. Дудзюк *стваральную* прыроду называння, выяўленую ў функцыянаванні так званых *імёнаў-пажаданняў*, якімі нібыта накрэсліваўся лёс старажытных валадароў: “*Валук – князь венедаў. Імя гэтае паходзіць ад слова “ўладыка” і азначала ў славян*

вярхоўнага *кіраўніка, правадыра* ці *князя*. Магло паходзіць імя і ад слова “*вялікі*”, якое, магчыма, уваходзіла ў склад княжацкага тытула” (“Славянскія князі”).

Асобна неабходна разгледзець імёны персанажаў, створаных фантазіяй пісьменніцы. Найменні гэтыя адлюстроўваюць мадэлі іменавання, якія існавалі ў старажытных славянскіх дзяржавах. Так, героі рамана “Велясіты”, якія з’яўляюцца прадстаўнікамі вышэйшых саслоўяў, маюць складаныя імёны: княгіня *Міраслава*, вядун *Святаслаў* і інш. У такіх імёнах адлюстравана найстаражытнейшая традыцыя *імяслаўя*. Празванні ўтрымлівалі пажаданне чалавеку стаць вялікім, магутным, моцным, слаўным валадаром або святаром. Імёны прадстаўнікоў ніжэйшых саслоўяў уяўляюць сабой празванні-мянушкі, якія адлюстроўваюць знешнасць (*Агнян, Злаціца, Лілея*), характар чалавека (*Радуня, Весяліна, Гарызд, Храбр*), абставіны нараджэння (*Обрыч* быў народжаны ад *обра* – прадстаўніка цюркскага племені – славянскай жанчынай), адносіны да дзіцяці ў сям’і (*Любім*). Апатрапеічнае (ахоўнае) імя *Неўдах* (Нешчаслівы) павінна было адпужаць духі няўдачы ад чалавека.

Найменні персанажаў трэба прааналізаваць з пункту гледжання ступені семантычнай актыўнасці (гл. класіфікацыю А.Ф. Рогалева і І.М. Петрачковай [16; 17]), выдзеліўшы *прамагаваркімі* і *ўскоснагаваркія паэтонімы*.

Трэба адзначыць, што пісьменніца фіксуе даўні звычай нашых продкаў набываць новае імя пры пераходзе ў іншы ўзроставы, сацыяльны статус. Аўтарка адзначае, што ў старажытнасці людзі былі ўпэўнены ў *пераўтварэнні* чалавека, які набывае новае празванне. Напрыклад, сын князя *Веляслаў* трапляе ў палон і праходзіць цяжкія выпрабаванні, каб вярнуць найдаражэйшую каштоўнасць – *волю*. Набываючы яе, юнак бярэ новае імя: “*Самая галоўная рэч на гэтым свеце – воля. Толькі з ёю ты належыш сам сабе, а без яе чалавек ператвараецца ў жывёлу, з якою можна зрабіць што заўгодна. Заві мяне проста Воля. Я – гэта Воля. Калі няма Волі, няма і мяне*” (“Велясіты”).

У трэцім раздзеле разглядаюцца асноўныя складнікі паэтыкаанамастычнай функцыі антрапонімаў: *культурна-гістарычны, характарыстычны, ідэйны (ідэалагічны), стылістычны і сацыяльны* кампаненты Асаблівая ўвага звяртаецца на культурна-гістарычную функцыю. У творах Зінаіды Дудзюк па-мастацку адлюстраваны не толькі іменаслоў дахрысціянскай пары, але і адчуванне старажытным чалавекам свету праз імя – неад’емны складнік асобы, які праграмуе лёс, звязвае з татэмным продкам, абараняе чалавека ад злых сіл, аб’ядноўвае з сям’ёй, родам, племенем.

У “Заклучэнні” робяцца вывады пра майстэрства Зінаіды Дудзюк у выкарыстанні культурна-гістарычнага патэнцыялу онімаў. Абапіраючыся на звесткі, зафіксаваныя ў помніках культуры чалавецтва, аўтарка раскрывае захаваную ў імёнах інфармацыю пра светапогляд нашых продкаў. Выкарыстаныя пісьменніцай язычніцкія імёны непасрэдна звернуты да свету прыроды, часткай якой лічылі сябе наш продкі. Адлюстравана ў творах і старажытнае разуменне імені як неад’емнага складніка чалавека, што праявілася ў імёнах-пажаданнях, якія выконвалі стваральную ролю, фарміравалі індывіда, прадвызначалі яго лёс, забяспечвалі падтрымку багоў і татэмных продкаў.

Літаратура

1. Дудзюк, З. І. Велясіты. Ч. 1 / З. І. Дудзюк // Маладосць. – 2005. – № 2. – С. 18–87.
2. Дудзюк, З. І. Велясіты. Ч. 2 / З. І. Дудзюк // Маладосць. – 2005. – № 3. – С. 5–23.
3. Дудзюк, З. І. Велясіты. Ч. 3 / З. І. Дудзюк // Маладосць. – 2005. – № 4. – С. 110–132.
4. Дудзюк, З. І. Славянскія князі : аповесць-хранограф / З. І. Дудзюк // Кола Сварога. – Мінск : Беларусь, 2006. – С. 202–258.
5. Дудзюк, З. І. Шляхамі адвечнага слова / З. І. Дудзюк. – Брэст : Грамадская арганізацыя “Брэсцкі абласны цэнтр падтрымкі грамадзянскіх ініцыятыў “Вежа”, 2001. – 61 с.
6. Астахова, Т.С. Система именованных лиц в истории русского языка : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / Т.С. Астахова ; Московский гос. гуманитарн. ун-т. – М, 2012. – 29 с.
7. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімікон трылогіі Вольгі Іпатавай “Гаспадары Вялікага Княства” / С.Ф. Бут-Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Пелагогіка. Псіхалогія. – 2010. – № 1. – С. 5–13.
8. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапонімы ў мове рамана Вольгі Іпатавай “Альгердава дзіда” / С.Ф. Бут-Гусаім // Актуальныя праблемы компаратывістыкі : сб. матэрыялаў / Брэстскі гос. ун-т ім. А.С. Пушкіна; под общ. ред. Е.Г. Кивака ; редкол. : С.А. Королевич [и др.]. – Брэст : БрГУ, 2010. – С. 49–53.
9. Бут-Гусаім, С. Ф. Жанраўтваральная роля антрапонімаў у гістарычнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў : вучэбна-метадычны дапаможнік / С. Ф. Бут-Гусаім. – Брэст : Выд-ва БрДУ, 2013. – 100 с.
10. Бут-Гусаім, С.Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў // С.Ф. Бут-

Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Сер. 3 Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2013. – № 2. – С. 5-15.

11. Дземянчук, Т. Нацыянальна-культурная спецыфіка антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскіх аўтараў / Т. Дземянчук // Слова ў мове, маўленні, тэксе : зборнік навуковых артыкулаў / Брэсцкі дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; пад. агульн. рэд. Н.Р. Якубук ; рэдкал.: Л.В. Леванцэвіч [і інш.]. – Брэст : БрДУ, 2013. – С. 231-234.

12. Дземянчук, Т. Нацыянальна-культурная спецыфіка анамастычнай прасторы рамана А. Бутэвіча “Каралева не здраджвала каралю...” / Т. Дземянчук // Нацыянальна-культурны кампанент у дыялектнай і літаратурнай мове : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. (Брэст, 18-19 кастр. 2012 г.) / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст: Альтэрнатыва, 2013. – С. 57-60.

13. Дземянчук, Г.С. Культурна-гістарычная адметнасць антрапанімікону прозы Зінаіды Дудзюк / Г.С. Дземянчук, С.Ф. Бут-Гусаім // Содружество наук. Барановичи-2014 : материалы X Международной науч.-практ. конф. молодых исследователей, 22-23 мая 2014 г., г. Барановичи, Респ. Беларусь : в 2 кн. / редкол. : А.В. Никишова (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи : РИО БарГУ, 2014. – Кн. 1. – С. 171–174.

14. Краўцова, Т. У. Уласныя імёны ў кантэксце рамана Зінаіды Дудзюк “Велясіты” / Т. У. Краўцова // Классика и современность : сб. научн. трудов молодых учёных-филологов / УО “Брестский гос. ун-т им. А.С. Пушкина”; рэдкал.: Т. В. Сенькевич [и др.]. – Брест, 2011. – С. 123–126.

15. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ...канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.

16. Петрачкова, И.М. Роль имён собственных в создании жанра исторической прозы / И.М. Петрачкова // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 11-12 ноября 2004 г. / М-во обр-ния Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2004. – С.146–159.

17. Рогалев, А.Ф. Введение в антропонимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропонимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

18. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

19. Соколова, Е.Н. Ономастическое пространство древнерусских памятников письменности Киевской Руси : автореф. дис. ...докт. филолог. наук : 10. 02. 02 / Е.Н. Соколова ; Тюменский гос. ун-т. – Челябинск, 2010. – 39 с.

20. Шур, В.В. Слова ў мастацкім кантэксце: онімы, метафары : манаграфія / В.В. Шур, С.Б. Кураш. – Мазыр : УА МДПУ імя І.П. Шамякіна, 2013. – 268 с.

СЕМАНТЫКА-СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ АНТРАПАНІМІКОНУ РАМАНА-ЖЫЦЦЯ ВАЛЯНЦІНЫ КОЎТУН “ПАКЛІКАНЫЯ”

Далёкае XII стагоддзе – час жыцця і духоўнага подзвігу Апякункі зямлі беларускай *Еўфрасіні Полацкай* – стала прадметам мастацкага асэнсавання ў рамана-жыцці Валянціны Коўтун “Пакліканыя”. У гэты перыяд фарміраваўся падмурак новага светаўспрымання, ствараліся перадумовы сцверджання духоўнасці і маральнасці чалавека. Аўтарка аналізуе працэс засваення нашымі продкамі новых маральна-этычных хрысціянскіх арыенціраў, сцвярджэння на нашай зямлі Веры ў Чалавека светлага, “пакліканага” і “абранага”. Дух далёкай мінуўшчыны Валянціна Коўтун здолела перадаць, дзякуючы ўмеламу выкарыстанню інфармацыйнай нагрузкі старажытнага іменаслову.

У духоўнай культуры многіх народаў са старажытных часоў галоўную ролю адыгрывала рэлігія як светапогляд і светаадчуванне, сукупнасць вераванняў і маральных уяўленняў. З канца X стагоддзя на ўсходнеславянскіх тэрыторыях пад уплывам царквы сталі распаўсюджвацца прадугледжаныя царкоўным календаром хрысціянскія імёны. Асноўным пры звароце да хрысціянскага імені сталі подзвігі святых з адпаведным імем, іх маральная характарыстыка. Але хрысціянскія імёны не маглі спачатку скласці канкурэнцыю родным для славян імёнам. Утвораныя ад агульных назоўнікаў грэчаскай, лацінскай і іншых моў, хрысціянскія празванні ўспрымаліся як незразумелыя, цяжкія для вымаўлення, таму да XVII стагоддзя не спынялася выкарыстанне мірскіх імёнаў.

Кіруючыся прынцыпам адпаведнасці структуры і сэнсавага напавнення найменняў персанажаў іменным формам апісанага часу, Валянціна Коўтун арыентавалася, ствараючы мастацкае палатно жыцця нашых продкаў, што жылі ў XII стагоддзі, на асаблівасці іменаслову перыяду ўзаемадзеяння кананічных і некананічных імёнаў.

Мэта курсавой працы заключаецца ў вызначэнні спецыфікі антрапонімаў у рамана-жыцці Валянціны Коўтун шляхам выяўлення іх функцый і апісання семантыка-стылістычных асаблівасцяў.

Дасягненне пастаўленай мэты прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

- прачытаць і прааналізаваць тэкст рамана-жыцця, выявіць склад антрапонімаў, ужытых у творы;

- правесці комплекснае апісанне антрапонімаў у творы Валянціны Коўтун;

- вызначыць семантычныя і стылістычныя асаблівасці антрапонімаў у рамана-жыцці;

- вызначыць характар уплыву жанравай спецыфікі рамана-жыцця на ўжыванне антрапанімічных адзінак.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і спіса выкарыстаных крыніц. Ва “Уводзінах” абгрунтоўваецца выбар тэмы курсавой працы, вызначаецца мэта і задачы даследавання. Студэнту неабходна разгледзець асноўныя агульнатэарэтычныя пытанні літаратурна-мастацкай анамастыкі, акрэсленыя ў працах А.Ф. Рогалева, І.М. Петрачковай, В.В. Шура і іншых даследчыкаў, якія пераканаўча даказваюць, што мастацкі твор з’яўляецца асаблівым полем функцыянавання ўласнага імені. Выбар намінацыі ў тэксце твора залежыць ад жанру і мастацкага метаду. У выніку ў кожнага пісьменніка нараджаецца свой анамастычны свет, які побач з іншымі сродкамі выражэння стылю адлюстроўвае мастацкія ідэі аўтара. Праз намінацыю ствараецца ўяўленне аб сацыяльным, нацыянальным, узроставым статусе іменаванай асобы, яе веравызнанні. Антрапонім у мастацкім тэксце з’яўляецца неад’емным складнікам стылю пісьменніка і адным са сродкаў, якія ствараюць вобраз персанажа. Ва “Уводзінах” характарызуюцца адметныя асаблівасці творчасці Валянціны Коўтун, якая плённа працавала ў жанры гістарычнай прозы. Прыводзіцца агляд мовазнаўчых і літаратуразнаўчых прац па тэме даследавання.

Першы раздзел «Структурна-семантычная і лінгвакультуралагічная характарыстыка антрапонімаў, ужытых у рамана-жыцці Валянціны Коўтун “Пакліканыя”» мае аналітычны характар. У раздзеле комплексна аналізуюцца антрапанімічныя адзінкі, ужытыя ў творы В. Коўтун. У адпаведнасці з прынятай класіфікацыяй праводзіцца этымалагічны, структурна-семантычны і лінгвакультуралагічны аналіз паэтонімаў. Вызначаюцца асаблівасці ўжывання язычніцкіх і хрысціянскіх імёнаў, патронімаў, мянушак. Неабходна падкрэсліць, што падзеі і факты, адлюстраваныя ў рамана-жыцці, выглядаюць пераканаўчымі, дзякуючы таму, што на старонках твора прыгадваюцца імёны рэальных гістарычных

асоб: славянскіх князёў (кіеўскіх князёў *Яраслава Мудрага, Мсціслава*, полацкіх князёў *Рагвалода, Святаслава, Усяслава Чарадзея*, смаленскага князя *Яраполка*, менскага князя *Расціслава* і інш.), валадароў іншых дзяржаў свету (шведскага караля *Олафа*, візантыйскага імператара *Мануіла*, імператрыцы *Марыі*, прынцаў *Алексіса, Андронікуса*, цюркскіх ханаў *Баняка і Шалудзяка*), рэлігійных дзеячаў мінулага (візантыйскіх патрыярхаў *Лукі Хрысаверга, Фоція*, мітрапаліта полацкага *Дыянісія*, мітрапаліта кіеўскага *Кліма Смаляціча*, летапісца *Нестара*).

У XII стагоддзі ў Полацкім княстве ўмацоўвала свае пазіцыі хрысціянская рэлігія, складаным чынам узаемадзейнічаючы з язычніцкімі культурамі. Многія рэальныя гістарычныя асобы – князі і члены іх сем’яў – побач са старымі, язычніцкімі, мелі і хрысціянскія імёны, што адлюстравана ў рамана-жыцці. Напрыклад, бацька Еўфрасінні завецца *Святаславам* (язычніцкімі імёнамі-пажаданнямі з кампанентам *-слаў* здаўна называліся полацкія князі) і *Георгіем* (грэцк. ‘земляроб’). У XII стагоддзі функцыянуе такі кампанент антрапанімічнай лексікі, як *патранімічнае іменаванне*, утворанае ад імені ці мянушкі бацькі або продкаў па бацькаўскай лініі. *Патронімы* не проста выражалі адносіны роднасці, яны выконвалі юрыдычную функцыю, абазначаючы спадчыннікаў уладарных асобаў. Неабходна разгледзець словаўтваральную структуру і прагматычную ролю патронімаў, ужытых на старонках рамана-жыцця: “Полаччына адкрыта загаварыла пра Васільку *Святаславіча*”; “А Еўфрасіння ўжо абыходзіла капліцу, якую *Глебавічы* збудавалі яшчэ ў даўнія леты”.

Многія князі ўвайшлі ў гісторыю пад прызваннямі-мянушкамі. Такія формы наймення выкарыстаны ў творы В. Коўтун: *Яраслаў Мудры, Усяслаў Чарадзея*.

Патрэбна адзначыць, што на старонках твора сустракаем імёны персанажаў, народжаных уяўленнем аўтаркі. Гэтыя найменні адпавядаюць мадэлям называння, што бытавалі ў славянскіх княствах у XII стагоддзі. Прадстаўнікі княскіх родаў насілі імёны-кампазіты, якія, згодна з традыцыяй *імяслаўя*, накрэслівалі *слаўны* жыццёвы шлях магутных непераможных валадароў. Так, імя *Дабраслаў*, утворанае на базе словазлучэння ‘*добрая слава*’, прадвызначыла лёс высакароднага княжыча, які ахвяруе ўласным жыццём дзеля любай дзяўчыны. Язычніцкія імёны-характарыстыкі маюць прадстаўнікі розных слаёў грамадства: магутныя, моцныя, як дубы, ваяводы названы *Вялішынам* і *Вышатам*, манастырскі вартаўнік мае імя *Агмень*. Некаторыя прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў маюць хрысціянскія імёны грэчаскага, лацінскага, старажытнаўрэйскага паходжання: ваявода *Дзяменцій* (лац. ‘*тугадум*’), баярын *Міхал* (яўр. ‘*той, хто як Бог*’). З дапамогай слоўнікаў

Г. Усціновіч, А. Чыжа, С. Барыса варта акрэсліць этымалагічную семантыку хрысціянскіх імёнаў і суаднесці яе з характарыстыкай персанажаў – носьбітаў гэтых імёнаў.

Трэба адзначыць, што, адаптуючыся да славянскіх моў, хрысціянскія імёны сталі ўтвараць размоўна-бытавыя і ацэначныя формы. У раздзеле неабходна прааналізаваць прагматычную значнасць падобных размоўна-бытавых і эмацыйна-ацэначных формаў.

Асаблівую ўвагу падчас аналізу антрапанімікону рамана трэба звярнуць на адлюстраваную ў творы хрысціянскую канцэпцыю імені, якая пачынае ўкараняцца на славянскіх землях: “*на імені і жыцці*”. Напрыклад, паплекнік Еўфрасінні кмет **Сава** носіць імя хрысціянскага святога. Воіна-пакутнік **Сава** ў III стагоддзі ахвяраваў жыццё за веру ў Хрыста. Кмет **Сава**, якога ігумення не раз параўноўвае з хрысціянскім святым, абараняе праваслаўную абіцель ад язычнікаў і ўрэшце аддае жыццё, ратуючы ігуменню Еўфрасінню.

У другім раздзеле «Функцыі антрапонімаў у рамане-жыцці В. Коўтун “Пакліканья”» вылучаюцца і характарызуюцца **культурна-гістарычны, характарыстычны, ідэйны (ідэалагічны), стылістычны і сацыяльны** кампаненты мастацкай функцыі паэтонімаў. Асаблівая роля надаецца разгляду **культурна-гістарычнага** складніка паэтыкаанамастычнай функцыі антрапонімаў: праз імёны персанажаў Валянціна Коўтун умела перадае дуалізм вераванняў той пары, калі хрысціянства ўзаемадзейнічала на нашых землях з язычніцтвам. Асаблівая ўвага звернута ў рамане-жыцці на хрысціянскую традыцыю бачыць у імені формулу асобы, накрэсленую праведным жыццём святога.

У заключэнні фармулююцца асноўныя вывады даследавання. Варта адзначыць, што ўласнае імя ў мастацкім творы набывае асаблівую значнасць, выконваючы не толькі намінацыйна-ідэнтыфікацыйную функцыю, але і шэраг іншых. Валянціна Коўтун раскрывае інфармацыйна-стылістычныя магчымасці ўласных імён: антрапонімы з’яўляюцца носьбітамі каштоўнай інфармацыі аб матэрыяльнай, духоўнай культуры і светаўспрыманні чалавека XII стагоддзя.

Літаратура

1. Коўтун, В. Пакліканья / В. Коўтун. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – 247 с.
2. Барыс, С. Як у нас клічуць? : Беларускія імёны / С. Барыс. – Мінск : Медысонт, 2010. – 124 с.

3. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.

4. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімічная прастора рамана Вольгі Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” / С.Ф. Бут-Гусаім // Славянские языки : системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : материалы IV Международной научно-методической конференции, Брест, 25-26 ноября 2009 г. : в 2 ч. / М-во абр-ня Респ. Беларусь, Брестский гос. ун-т им. А.С. Пушкина ; редкол.: С.А. Королевич [и др.]. – Брест : БрГУ, 2010. – Ч. 2. – С. 164–168.

5. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімікон трылогіі Вольгі Іпатавай “Гаспадары Вялікага Княства” / С.Ф. Бут-Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Пелагогіка. Псіхалогія. – 2010. – № 1. – С. 5-13.

6. Вороничев, О.Е. Об устаревших фактах ономастики / О.Е. Вороничев // Русский язык в школе. – 2001. – № 1. – С. 70–73.

7. Гурская, Ю. А. Имя собственное: этимология, национально-культурный потенциал, концептуализация : автореф. дис. ... докт. филолог. наук : 10. 02. 19 / Ю. А. Гурская ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2009. – 44 с.

8. Краўцова, Т. У. Антрапанімы ў рамане-жыцці Валянціны Коўтун “Пакліканья” / Т. У. Краўцова // Слова ў мове, маўленні, тэксце : зб. навук. прац маладых вучоных-філолагаў / пад агул. рэд. Н. Р. Якубук. – Вып. 3. – Брэст : Альтернатива, 2011. – С. 41–44.

9. Митрополит Сурожский Антоний. Школа молитвы / Митрополит Сурожский Антоний. – Клин : Христианская жизнь, 2006. – 493 с.

10. Петрачкова, І.М. Жанраўтваральная роля анімаў у гістарычных аповесцях К.І. Тарасава / І.М. Петрачкова // Известия Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины. – 2001. – № 1 (10). – С. 122–124.

11. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.

12. Петрачкова, И.М. Роль имён собственных в создании жанра исторической прозы / И.М. Петрачкова // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 11-12 ноября 2004 г. / М-во абр-ня Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2004. – С.146–159.

13. Ратникова, И. Э. Имя собственное в разных типах сознания / И.Э. Ратникова // Русский язык и литература. – 2001. – № 1. – С. 103 -112.

14. Рогалев, А.Ф. Введение в антропонимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропонимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

15. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

16. Станкевіч, Я. Хрышчоныя імёны вялікалітоўскія / Я. Станкевіч // Спадчына. – 1992. – № 6. – С. 96–101.

17. Суперанская, А.В. Ваше имя? Рассказы об именах разных народов / А.В. Суперанская. – М. : Армада-пресс, 2001. – 256 с.

18. Усціновіч, А.К. Слоўнік асабовых ўласных імён / А.К. Усціновіч ; навук. рэд. А.А. Лукашанец. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2011. – 240 с.

19. Чыж, А. Беларускі іменьнік / А. Чыж. – Гомель : Collegium sarmatum, 1998. – 60 с.

20. Шур, В. В. Беларускія ўласныя імёны : Беларуская антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для настаўнікаў / В. В. Шур. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 239 с.

21. Шур, В. В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В. В. Шур. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 156 с.

АНТРАПАНИМІЧНАЯ ПРАСТОРА ГІСТАРЫЧНАГА НАРЫСА ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК “ЛЕЎ”

Антрапанімія мастацкага тэксту мае вялікае значэнне для асэнсавання гісторыка-філасофскага і сацыяльна-культурнага зместу твора. Аналіз антрапанімікону мастацкага палатна спрыяе выяўленню закладзенай у ім культурна-гістарычнай інфармацыі. Анамастычны аналіз мастацкага тэксту – гэта асаблівы тып лінгвістычнага даследавання, у якім раскрываецца закладзены ў онімах мастацка-гістарычны патэнцыял. Курсавая праца прысвечана вывучэнню спецыфікі ўжывання ўласных імёнаў у гістарычным нарысе Зінаіды Дудзюк “Леў”. Твор з поўным правам можна назваць энцыклапедыяй старабеларускага іменаслову XVI-XVII стагоддзяў На старонках нарыса зафіксаваны ўласныя асабовыя імёны, патронімы, мянушкі, прозвішчы рэальных гістарычных асоб.

Мэта курсавой працы – комплекснае апісанне ўжытых у гістарычным нарысе “Леў” антрапанімаў, якія з’яўляюцца неад’емным элементам ідэйна-тэматычнага зместу мастацкага тэксту.

Дасягненне пастаўленай мэты прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

– выдзеліць масіў антрапанімаў у даследаваным творы;

- вызначыць нацыянальна-культурную спецыфіку асабовых імёнаў, патронімаў, мянушак персанажаў гістарычага нарыса;
- выявіць функцыі анамастычных адзінак у тэксце.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і спіса выкарыстаных крыніц. Ва “Уводзінах” абгрунтоўваецца выбар тэмы, актуальнасць даследавання, вызначаюцца мэты і задачы працы. Характарызуюцца адметныя асаблівасці творчасці Зінаіды Дудзюк. Прыводзіцца агляд мовазнаўчых і літаратуразнаўчых прац па тэме даследавання. Раскрываецца важнасць аналізу ўласных імёнаў, выкарыстаных у мастацкім тэксце. Канкрэтызуецца адметнасць літаратурна-мастацкай анамастыкі ў межах навукі пра ўласныя імёны. Разглядаецца спецыфіка тэрміналагічнага апарату паэтычнай анамастыкі, абгрунтоўваецца выбар тэрмінаў, што будуць выкарыстоўвацца ў працы. Варта ва “Уводзінах” разгледзець пытанне значымасці антрапонімаў у мастацкім тэксце. Неабходна выявіць асноўныя пункты гледжання на пытанне сэнсавай нагрукі онімаў у мастацкім творы.

У першым раздзеле «Структурна-семантычная і лінгвакультуралагічная характарыстыка антрапонімаў, выкарыстаных у гістарычным нарысе Зінаіды Дудзюк “Леў”» неабходна сабраны антрапанімічны матэрыял раскласіфікаваць з тэматычнага, сэнсавага, храналагічнага пункту гледжання. Асаблівасцю нарыса як літаратурнага жанру з’яўляецца тое, што ў такім творы апісваюцца сапраўдныя факты і рэальныя людзі. Асэнсаванне пісьменніцай падзей слаўнай мінуўшчыны адбылося на аснове разгляду каля 40 крыніц: прац рускіх, беларускіх, польскіх, украінскіх гісторыкаў і тэкстаў дакументаў – Статута Вялікага Княства Літоўскага і “Архива Посольского приказа 1626 года”. У нарысе мы сустракаемся выключна з імёнамі рэальных гістарычных асобаў эпохі Льва Сапегі. Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на ключавое слова мастацкага тэксту – імя галоўнага героя, што становіцца загаловакам нарыса. У цэнтры твора – чалавек, чый унёсак у развіццё палітычнай, прававой і рэлігійнай культуры Вялікага Княства Літоўскага складана пераацаніць. Леў Сапега дапрацоўваў, рэдагаваў і выдаў за свае сродкі Статут Вялікага Княства Літоўскага, прыклаў шмат намаганняў, каб была перапісана і захавана Літоўская метрыка – асноўная першакрыніца па гісторыі сярэднявечча Беларусі, за свой кошт будаваў каталіцкія і праваслаўныя храмы, выдаткоўваў сродкі на ўтрыманне войска і будаўніцтва замкаў. Імя Сапегі – *Леў* – з’яўляецца загаловакам твора, становячыся ключавым словам усяго літаратурнага тэксту. Загалавак “*Леў*” указвае на аўтарскую ацэнку грамадскага дзеяча, выражае галоўную ідэю мастацкага твора. Імя героя выяўлена нагруканае. Яно ўтворана ад наймення звера, які з’яўляецца ў сусветнай культуры сімвалам мужнасці,

вярхоўнай улады, высакародства, гонару, велікадушша і міласці. Сімвалічны сэнс імені славутага продка раскрываецца праз псіхалагічную характарыстыку, апісанне маральных рыс героя, яго ўчынкаў і дзеянняў. Паэтонім *Леў* семантычна збліжаецца са словам-этымонам *леў*, ужытым сімвалічна, і становіцца гаваркім іменем: “*Трэба ў першую чаргу схіліць галаву і з глыбокай пашанай у голасе адзначыць Льва Сапегу, ваяводу віленскага, вялікага правадыра войска Вялікага Княства Літоўскага, гэтага волата-Атланта, які ўтаймаваў шведскага льва разам з усходнім заваёўнікам. Леў годна і мудра выконваў абавязкі перад сумленнем і перад Айчынай. Гэты высакародны Леў жыў дзеля Радзімы. Колькі разоў ні пачынаў ён рыкаць, столькі ж разоў напалоханыя гэтым рыкам ворагі Айчыны кідаліся наўцёкі...*” .

У раздзеле патрэбна раскласіфікаваць антрапанімічны матэрыял з храналагічнага пункту гледжання. Перадаючы падзеі жыцця галоўнага героя, пісьменніца звяртаецца да постацяў мінуўшчыны і зазірае ў будучыню. Таму на старонках твора мы сустракаем *імёны-сучаснікі, імёны-рэтраспекцыі і імёны- праспекцыі*.

Гаворачы пра станаўленне Льва як асобы, аўтарка прыгадвае імёны славетных мысліцеляў мінуўшчыны – *імёны-рэтраспекцыі: Цэзар, Авідзій, Цыцэрон, Вергілій, Гарацый, Марцыял, Плутарх, Платон, Люцый, Анэй, Сенека, Еўрыпід*. Думкі і перакананні гэтых вучоных і палітыкаў сфарміравалі светапогляд Сапегі.

Да *імёнаў-сучаснікаў* адносяцца празванні валадароў свету (рускіх цароў *Барыса Гадунова, Івана Грознага*, польскіх каралёў *Жыгімонта III, Жыгімонта Вазы, Стэфана Баторыя*, каралеў *Барбары Радзівіл, Боны Сфорца*, герцага *Карла Судэрманладскага*, шведскіх каралёў *Іаана, Густава Адольфа*), рэлігійных дзеячаў (папы *Клімента VII*, заснавальніка праваслаўнай царквы ў Жыровічах *Аляксандра Солтана*, віленскага епіскапа *Бярнарда Мацяеўскага*) і інш.

Гаворачы пра духоўную спадчыну Сапегі, аўтарка прыгадвае *імёны- праспекцыі*, што належаць дзяржаўным людзям, вайскоўцам, пісьменнікам, вучоным, якія годна працягвалі высакародную справу Льва: *Марцін Матушэвіч, Міхал Карповіч, Юльян Нямецвіч, Казімір Лышчынскі, Плацід Янкоўскі, Пётр Скарга, Ян Уладзіслаў Пачобут-Адлянцікі*. Многія імёны гістарычных дзеячаў уяўляюць сабой па-мастацку перапрацаванае абазначэнне часавых межаў той ці іншай падзеі. Такі прыём пазбаўляе мастацкі тэкст ад збытковага дакументалізму.

Важным з’яўляецца аналіз закладзенай у антрапонімах інфармацыі пра веравызнанне (праваслаўнае, каталіцкае, пратэстанцкае) носьбітаў імёнаў. Адаптаваўшыся да словаўтваральнай сістэмы славянскіх моў, хрысціянскія імёны (грэчаскія, лацінскія, старажытнаўрэйскія паводле паходжання)

сталі ўтвараць шматлікія размоўна-бытавыя і эмацыйна-ацэначныя формы. Выкарыстоўваюцца такія формы і ў нарысе З. Дудзюк. Неабходна прааналізаваць дыяпазон сэнсава-эмацыйных адценняў гэтых формаў: пяшчота, сяброўская фамільярнасць, насмешка, іронія, спачуванне і інш.

У часы Сапегі як у Рэчы Паспалітай, так і ў Маскоўскім княстве выкарыстоўваліся *імёны па бацьку*, або *патронімы*, што ўзыходзяць да старажытнага наймення, якім называлі чалавека па імёнах яго продкаў па мужчынскай лініі. Неабходна ажыццявіць аналіз словаўтваральнай структуры і прагматычнай значнасці патранімічных найменняў, ужытых у нарысе, напр.: *Леў Іванавіч Сапега, Ганна Сапяжанка Радзівіл, Ганна Ягелонка* і інш.

У гісторыю ўвайшлі празванні-мянушкі многіх славурых людзей, што зафіксавана ў нарысе. У курсавой працы неабходна звярнуць увагу на матывацыю характарыстычных празванняў славурых дзеячаў мінуўшчыны: *Жыгімонта Старога, Мікалая Радзівіла Рудога* і *Мікалая Радзівіла Чорнага, Мікалай Крыштофа Сіроткі*.

У XVI–XVII стагоддзях знатныя роды ў Маскоўскім княстве і Рэчы Паспалітай ужо мелі прозвішчы – афіцыйныя іменаванні, што перадаюцца ў спадчыну і ўказваюць на прыналежнасць чалавека да пэўнай сям’і. Неабходна правесці этымалагічны аналіз прозвішчаў герояў, выдзеліўшы патранімічныя і непатранімічныя прозвішчы, утвораныя як ад хрысціянскіх (*Філіповіч, Карповіч, Франікевіч*), так і ад мірскіх імёнаў, якія акрэслівалі фізічныя асаблівасці чалавека, яго маральныя якасці, сацыяльны статус, род заняткаў (*Хадкевіч (хадко, ходка ‘той, хто ходзіць’), Гадуноў (гадун – рэг. ‘надгадаванае дзіця’), Гаркуша* (рус. ‘крыкун, гарлапан; гаротнік, бядняк’), *Залатарэнка, Налівайка* (укр. ‘налівайшык, той, хто налівае’), *Тацішчаў, Солтан* (цюркск. ‘султан’) і інш.

У другім раздзеле працы разглядаецца галоўная функцыя літаратурных антрапонімаў як найважнейшых сродкаў стварэння мастацкага вобраза ў гістарычнай прозе – *паэтыкаанамастычная (мастацкая)*, у складзе якой вылучаюцца *культурна-гістарычны, характарыстычны, ідэйны (ідэалагічны), стылістычны і сацыяльны* кампаненты.

У “Заклучэнні” неабходна сфармуляваць асноўныя вывады даследавання. У нарысе “Леў” пісьменніца, распавядаючы пра лёс Сапегі, яго сучаснікаў і нашчадкаў, прадставіла адпаведны этап гісторыі айчыннага іменаслову. У творы зафіксавана значная перавага хрысціянскіх асабовых імёнаў, якія развіваюць сістэму размоўна-бытавых і эмацыйна-ацэначных формаў, ужыванне імёнаў па бацьку (патронімаў) і прозвішчаў, якія выконвалі не толькі намінацыйна-ідэнтыфікацыйную, але сацыяльную і юрыдычную функцыі, абазначаючы нашчадкаў заможных родаў. На

старонках твора зафіксаваны таксама мянушкі – дадатковы сродак ідэнтыфікацыі і характарыстыкі асоб, у тым ліку і прадстаўнікоў царскіх, княскіх, шляхецкіх родаў.

Літаратура

1. Дудзюк, З. І. Леў : гістарычны нарыс / З. І. Дудзюк. – Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2011. – 192 с.
2. Астахова, Т.С. Система именованных лиц в истории русского языка : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / Т.С. Астахова ; Московский гос. гуманитарн. ун-т. – Москва, 2012. – 29 с.
3. Беларуская антрапаніміка : вучэб. дапам. / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
4. Атрошка, Л. Анамастычная прастора гістарычнай прозы Вольгі Іпатавай / Л. Атрошка // Современное филологическое образование в поликультурном пространстве : теория и практика : сб. научн. трудов молодых учёных-филологов / науч. ред. Т.В. Сенкевич. – Брест : Альтернатива, 2010. – С. С.26–31.
5. Атрошка, Л. Уласныя імёны ў кантэксце гістарычнай прозы Вольгі Іпатавай / Л. Атрошка // Слова ў мове, маўленні, тэксце : зб. навук. прац маладых вучоных-філолагаў / рэдкал. В.Б. Пераход [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2010. – С. 8–11.
6. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : Прозвішчы, утвораныя ад апеятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
7. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
8. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімічная прастора рамана Вольгі Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” / С.Ф. Бут-Гусаім // Славянские языки : системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : материалы IV Международной научно-методической конференции, Брест, 25-26 ноября 2009 г. : в 2 ч. / М-во абр-ня Респ. Беларусь, Брестский гос. ун-т им. А.С. Пушкина ; редкол.: С.А. Королевич [и др.]. – Брест : БрГУ, 2010. – Ч. 2. – С. 164–168.
9. Бут-Гусаім, С.Ф. Жанраўтваральная роля антрапонімаў у гістарычнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў : вучэбна-метадычны дапаможнік / С.Ф. Бут-Гусаім ; Брэсцкі дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : Выд-ва БрДУ, 2013. – 100 с.
10. Дземянчук, Т.М. Мянушкі як ацэначна-характарыстычны сродак у кантэксце гістарычнай прозы З. Дудзюк, В. Коўтун, А. Наварыча /

Т.М. Дземянчук // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. (Брэст, 15 сакавіка 2013 года) / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2013. – С. 151–155.

11. Краўцова, Т.У. Варыятыўнасць і прагматычная значнасць уласных асабовых імёнаў у рамане З. Дудзюк “Год 1812” / Т.У. Краўцова // XIII Рэспубліканская навукова-методычная канферэнцыя моладых унёскаў : сб. матэрыялаў : в 2 ч., Брэст, 13 мая 2011 г. / М-во абразоваўства Рэсп. Беларусь, Брэстскі гос. ун-т імя А. С. Пушкіна ; под общ. ред. В.В. Здановіча. – Брэст : БрГУ, 2011. – Ч. 2. – С. 127–129.

12. Мезенка, Г.М. Віцебшчына ва ўласных імёнах : мінулае і сучаснасць : манаграфія / Г.М. Мезенка, В.М. Ляшкевіч, Г.К. Семянькова. – Віцебск : ВДУ, 2006. – 238 с.

13. Ратнікова, И.Э. Имя собственное в разных типах сознания / И.Э. Ратнікова // Русский язык и литература. – 2001. – № 1. – С. 103 -112.

14. Рогалев, А.Ф. Введение в антропониимику. Именованіе людзей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропониимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

15. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

16. Соколова, Е.Н. Ономастическое пространство древнерусских памятников письменности Киевской Руси : автореф. дис. ...докт. филолог. наук : 10. 02. 02 / Е.Н. Соколова ; Тюменский гос. ун-т. – Челябинск, 2010. – 39 с.

17. Цымбалова, Л.Н. Тайны происхождения наших фамилий / Л.Н. Цымбалова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 473 с.

18. Шур, В. В. Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры / В. Шур. – Мінск : УП “Тэхнапрынт”, 2002. – 226 с.

19. Шур, В. Уласнае імя ў мастацкім тэксце : манаграфія / В. Шур. – Мазыр : МДПУ імя І. Шамякіна, 2010. – 207 с.

ЖАНРАЎТВАРАЛЬНАЯ РОЛЯ ЎЛАСНЫХ ІМЁНАЎ У НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНАЙ ЛІТАРАТУРЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРАЎ АНАТОЛЯ БЕНЗЕРУКА)

Даследаванне анамастыкону мастацкага тэксту характарызуецца рознааспектнасцю аналізу паэтонімаў і накіравана на разуменне ролі імені ў рэалізацыі ідэйнай і мастацкай задумаў пісьменніка. Курсавая праца прысвечана вывучэнню лінгвакультуралагічнага аспекту анамастычнай

прасторы навукова-папулярных твораў Анатоля Бензерука. Анамастыкон даследаваных твораў з’яўляецца фактам адлюстравання гісторыі і культуры Берасцейшчыны ад старажытнасці да нашых дзён.

Неспакойным чалавекам, усхваляваным лёсам роднай зямлі і тым, як будзе захаваная спадчына продкаў – багатая гісторыя роднага краю, помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры бацькаўшчыны – з’яўляецца педагог, гісторык, пісьменнік Анатоль Бензюрук. Маленькаму чытачу, вучню малодшых класаў, адрасаваная кніга “Свята для сэрца”, у якой аўтар апавядае пра багатую гісторыю і сучаснаць “прыгожай часцінкі” Беларусі – Берасцейшчыны, што падаравала свету шмат знакамітых людзей. У кнізе “Касцюшкі-Сяхновіцкія: гісторыя старажытнага роду” А. Бензюрук на падставе шырокага кола крыніц разглядае радавод кіраўніка нацыянальна-вызваленчага паўстання 1794 года, народнага героя Беларусі, Польшчы, ЗША генерала Тадэвуша Касцюшкі. Пра шматлікія помнікі, на якія багатая Жабінкаўшчына – “самабытны і прыгожы краёчак роднай Беларусі” – аўтар вядзе гаворку ў зборніку “Памяць нашае зямлі: гісторыка-культурныя мясціны Жабінкаўскага раёна”. Захоплена, грунтоўна і эмацыянальна расказваючы чытачу пра даўнія часы, пра славытых продкаў і сучаснікаў, пісьменнік умела выкарыстоўвае нацыянальна-культурную інфармацыю ўласных імёнаў, якія з’яўляюцца каштоўнай спадчынай беларусаў.

Мэта працы – даць лінгвістычнае апісанне анамастычнай лексікі навукова-папулярных твораў А. Бензерука на аснове комплекснага аналізу сэнсу, структурна-словаўтваральных уласцівасцяў і функцыянальных асаблівасцяў анамастыкону. Пастаўленая мэта прадугледжвае вырашэнне наступных задач:

- выбраць з тэкстаў навукова-папулярных твораў Анатоля Бензерука імёны ўласныя і размеркаваць іх па разрадах у адпаведнасці з выбранай класіфікацыяй;

- даследаваць анамастыкон навукова-папулярных твораў берасцейскага аўтара з лінгвістычных і гісторыка-культуралагічных пазіцый;

- вызначыць структуру, сэнсавую нагрузку, вобразна-асацыятыўны патэнцыял імёнаў уласных;

- ахарактарызаваць спецыфічныя асаблівасці функцыянавання імёнаў уласных у тэкстах навукова-папулярнай літаратуры.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і спіса выкарыстаных крыніц. Ва “Уводзінах” абгрунтоўваецца актуальнасць даследавання, яго прадмет і аб’ект, ставяцца мэты і задачы навуковай працы, акрэсліваецца структура даследавання. Характарызуюцца адметныя асаблівасці навукова-папулярнай літаратуры. Прыводзіцца агляд

мовазнаўчых і літаратуразнаўчых прац па тэме даследавання. Варта разгледзець сучасны стан літаратурна-мастацкай анамастыкі. Неабходна акрэсліць змест асноўных тэрмінаў паэтычнай анамастыкі.

У першым раздзеле “Антрапанімічная прастора навукова-папулярных твораў А. Бензерука” раскрываюцца асаблівасці іменавання герояў даследаваных твораў.

Неабходна адзначыць, што дынамізм аўтарскага паведамлення пра скарбы роднай зямлі дасягаецца за кошт звароту да падзей мінулага. Чытач адгортвае для сябе старонкі гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Пінскага княства, СССР, СНД. Таму важна прааналізаваць прадстаўлення ў антрапаніміконе твораў імёны-рэтраспекцыі, якія належаць мінуламу нашай зямлі: *Афанасій Брэсцкі; Андрэй Баболя, Пётр Рабцаў, Аляксандр Жмаеў, Іван Зубачоў, Яфім Фамін* і інш.

Важнае значэнне мае разгляд прадстаўленай у творы этымалагічнай семантыкі антрапонімаў. Так, робячы экскурс у гісторыю, Анатоль Бензюрук тлумачыць чытачу паходжанне даўніх імёнаў, сэнс якіх апраўдваецца жыццём і ўчынкамі вядомых гістарычных асоб. Напрыклад, у апавяданні “Землі і справы Боны” адзначаецца: *“Нездарма імя ў каралевы **Бона** (што значыць “Добрая”), невыпадкава яна **Сфорца** (“**Моцная**”)! Вялікія ў яе ўладанні. Раскінуліся яны ад Жмудзі да Палесся. Шмат трэба сіл, каб гаспадарыць на такіх абшарах. Трэба да людзей з добрым словам звяртацца, каб яны працавалі лепш”*. У першым раздзеле патрэбна разгледзець прадстаўленую ў кнізе “Касцюшкі-Сяхновіцкія: гісторыя старажытнага роду” інфармацыю пра паходжанне прозвішча сям’і нацыянальнага героя Беларусі. А. Бензюрук адзначае, што ўсе дакументы, складзеныя пры жыцці першага ўладара маёнтка Сяхновічы, пісара вялікага князя Літоўскага, называюць яго “**КОСЦЮШКО**”. Гэта памяншальная форма хрысціянскага імені Канстанцін. Прадстаўнікі сярэдняга і дробнага баярства ў старажытасці іменаваліся менавіта такімі памяншальнымі формамі: *Тишко* (замест Цімафей), *Васко* (замест Васіль), *Гурко* (замест Рыгор). Гэтыя формы ў XV–XVI стагоддзях лічыліся нарматыўнымі, зацверджанымі ў шматлікіх справаводчых паперах. Вышэйшае ж дваранства насіла імёны, якія мелі поўную форму. Імя *Касцюшкі* Фёдаравіча ператварылася ў сямейнае прозвішча, таму што з 15 студзеня 1515 года *“ён зрабіўся дваранінам гаспадарскім, выканаўцам даручэнняў вялікага князя. Да таго ж **Касцюшка** Фёдаравіч сумяшчаў пасады камянецкага суддзі і гараднічага. Апроч таго, у 1543 годзе ён быў вялікакняскім камісарам пры размеркаванні спрэчных земляў, а прыкладна ў той жа час (да 1549 года) удзельнічае ў размеркаванні каралеўскіх і шляхецкіх надзелаў каля Старога Сяла (Жабінкаўскі раён) на Берасцейшчыне”*. Такім чынам, грамадская дзейнасць Касцюшкі

Фёдаравіча стала ўзорам для яго нашчадкаў. Бліскучая кар’ера – узвышэнне звычайнага баярына ў фактычнага кіраўніка старажытнага горада Камянца – адыграла вызначальную ролю ў замацаванні імені Касцюшкі за яго нашчадкамі як прозвішча: *“Імя слыннага продка стала часткаю спадчыны, якая трывала замацавалася за радзінаю”*.

Цікавым і важным будзе разгляд працэсаў дэрывацыі агульных найменняў на базе онімаў – прэцэдэнтных імёнаў сусветнай культуры. Імя здаўна ацэньвалася ў грамадстве як неад’емная частка чалавека, каштоўнасць, якой ён даражыць. Лічыцца, што чалавек застаецца жывым да той пары, пакуль у свеце памятаюць яго імя. Апавядаючы пра славу і духоўную спадчыну вялікіх землякоў, А. Бензюрук паказвае, як шануюцца і захоўваюцца ў свеце іх імёны: *“Дамейка пакінуў значны след у гісторыі. Географ вам раскажа пра горы Кардыльера Дамейка. Біёлаг – пра малюск навуццелус дамейкус. Геолаг – пра сіне-белы мінерал дамейкіт. А батанік – пра фіялку віола дамейкіяна”*; *“Імем Касцюшкі названы самая высокая гара ў Аўстраліі, гарады ў ЗША, вуліцы ў Польшчы”*.

А. Бензюрук з гонарам раскажа пра славутых землякоў-сучаснікаў. Таму на старонках кнігі прыгадваюцца онімы-сучаснікі: імёны чэмпіёнкі Алімпійскіх гульняў у Афін *Юліі Несцярэнка*, беларускага касманаўта *Пятра Клімука*, першага героя Беларусі, лётчыка *Уладзіміра Карвата* і інш.

У другім раздзеле “Тапанімічны і культурна-гістарычны фон навукова-папулярных твораў А. Бензюрука” разглядаюцца найменні геаграфічных аб’ектаў, якія ўжываюцца ў творах, і онімы, якія фарміруюць культурна-гістарычны фон твораў: найменні аб’ектаў культуры і мастацтва і інш. Лакалізатарамі прасторы мастацкага твора з’яўляюцца тапонімы. На старонках кнігі А. Бензюрука прыгадваюцца шматлікія назвы гарадоў (*Пінск, Жабінка, Камянец, Ружаны, Пружаны, Баранавічы, Іванова, Ганцавічы, Столін*) і вёсак (*Легаты, Дымнікі, Шчарцова, Якаўчыцы, Мухалоўкі, Давячоркавічы, Свішчы, Азяты, Старое Сяло, Збірагі, Ляхчыцы, Арэхава, Збураж, Сяхновічы*) Берасцейшчыны. Наша зямля багатая на рэкі, таму назвы рэк – *гідронімы* – шырока прадстаўлены на старонках кнігі А. Бензюрука: *Прыпяць, Піна, Ясельда, Бобрык, Гарынь, Цна, Лань*.

Важным з’яўляецца аналіз скантэнтраванай ў *тапонімах* інфармацыі пра факты даўняй гісторыі паселішчаў: пра іх заснавальнікаў, першых жыхароў, старажытныя прафесіі, даўнія плямёны, якія некалі жылі ў гэтых мясцінах, напр.: *“Доўга **обры** (ваяўнічае племя, якое прыйшло з усходу) ваявалі са славянамі, але аднойчы згінулі, быццам ніколі іх не было. Засталіся ў памяці пра **обраў** толькі назвы вёсак: **Абрына** паблізу Целяханаў, **Абровы** на Іванаўшчыне, **Аброўская вулька** ў Івацэвіцкім*

раёне”. Стварэнню гістарычнага каларыту спрыяюць таксама ўжытыя ў кантэксце навукова-папулярнага твора *ўстарэлыя тапонімы*. Даўнія геаграфічныя найменні неабходна разгледзець з пункту гледжання іх суадносінаў з сучаснымі назвамі. Некаторыя ўстарэлыя найменні адрозніваюцца ад сучасных назваў асаблівасцямі гучання і словаўтваральнымі афіксамі. Гэта *фанетыка-словаўтваральныя археонімы: Берасце, Янаў. Гістарыёнімы* з’яўляюцца найменнямі дзяржаў і дзяржаўных саюзаў, якія зніклі з палітычнай і геаграфічнай карты, напр.: *Рэч Паспалітая, Вялікае Княства Літоўскае, Жмудзь* (гістарычная і этнаграфічная вобласць на захадзе Літвы, якая з 1260 гадоў была ў складзе Вялікага Княства Літоўскага).

У зборніку “Памяць нашае зямлі” Анатолий Бензярук распавядае пра помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры сваёй маленькай радзімы, важнае месца сярод якіх займаюць даўнія храмы, якія ратавалі душы людзей і дапамагалі палешукам у часы самых цяжкіх выпрабаванняў. Таму на старонках твора А. Бензерака часта прыгадваюцца *эклезіёнімы* – назвы цэркваў: *Пакроўская царква ў Жабінцы, Азяцкая, Арэніцкая, Вялікасяхновіцкая, Маціевіцкая, Сцяпанкаўская* цэрквы XVI-XIX стагоддзяў, *Свята-Мікіцкая царква ў Здзітаве, Спаса-Праабражэнскі храм у Хмелеве, храм у імя Уладзіміра Хрысціцеля ў* колішніх Крупчыцах (цяпер – Чыжэўшчына).

У “Заклучэнні” робяцца высновы пра майстэрства А. Бензерака ў выкарыстанні анамастычнага матэрыялу, які з’яўляецца адным з найважнейшых сродкаў перадачы цікавых і займальных для маленькіх і дарослых чытачоў зветак пра мінулае роднай зямлі, славуных продкаў і сучаснікаў, матэрыяльную і духоўную культуру Берасцейшчыны.

Літаратура

1. Бензярук, А. Касцюшкі-Сяхновіцкія : гісторыя старадаўняга роду / А.Бензярук. – Брэст : Академия, 2006. – 130 с.
2. Бензярук, А. Свята для сэрца : невялікія гісторыі для юных беларусаў: для мал. шк. узросту / А.Бензярук. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2009. – 150 с.
3. Бензярук, А. Памяць нашае зямлі : гіст.-культ. мясціны Жабінкоўскага раёна / А.Бензярук. – Брэст : Брэсц. друкарня, 2002. – 36 с.
4. Астахова, Т.С. Система именованных лиц в истории русского языка : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / Т.С. Астахова ; Московский гос. гуманитарн. ун-т. – Москва, 2012. – 29 с.

5. Бут-Гусаім, С.Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў // С.Ф. Бут-Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2013. – № 2. – С. 5-15.

6. Гурская, Ю. А. Имя собственное: этимология, национально-культурный потенциал, концептуализация : автореф. дис. ... докт. филолог. наук : 10. 02. 19 / Ю. А. Гурская ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2009. – 44 с.

7. Калагрыў, С. Культурна-гістарычная адметнасць анамастыкону твораў Раісы Баравіковай для дзяцей і юнацтва / С. Калагрыў // Нацыянальна-культурны кампанент у дыялектнай і літаратурнай мове : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. (Брэст, 18-19 кастр. 2012 г.) / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2013. – С. 74–76.

8. Карніеўская, Т.А. Іменаслоў Гомеля другой паловы XX стагоддзя : манаграфія / Т.А. Карніеўская. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2010. – 168 с.

9. Карпук, Г. Анамастыкон мастацкай прозы для дзяцей і юнацтва (на матэрыяле твораў берасцейскіх пісьменнікаў) / Г. Карпук // Современное филологическое образование в поликультурном пространстве : теория и практика : сб. науч. трудов молодых учёных-филологов / науч. ред. Т.В. Сенкевич. – Брест : Альтернатива, 2010. – С. 85–89.

10. Касцючык, В.М. Самабытныя моўныя адзінкі ў дыялектным і літаратурным кантэксце : вучэб.-метад. дапаможнік / В.М. Касцючык. – Брэст : БрДУ, 2013. – 124 с.

11. Ляшук, В.Я. Літаратура Берасцейшчыны / В.Я. Ляшук, Г.М. Снітко. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 1999. – С. 358-361.

12. Никонов, В.А. Личное имя – социальный знак / В.А. Никонов // Сов. этнография. – 1967. – № 5. – С. 157–168.

13. Пархамук, А. Анамастычная прастора рамана Генрыхы Далідовіча “Кліч роднага звона” / А. Пархамук // Слова ў мове, маўленні, тэксце : зб. навук. прац маладых вучоных-філолагаў / рэдкал. В.Б. Пераход [і інш.]. – Брэст: Альтэрнатыва, 2010. – С. 62–65.

14. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.

15. Рогалев, А.Ф. Введение в антропонимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропонимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

16. Усціновіч, А.К. Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV – XVIII стст.) / А.К. Усціновіч ; пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 176 с.

17. Шур, В.В. З гісторыі ўласных імёнаў / В.В. Шур. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 156 с.

18. Шур, В.В. Уласныя імёны ў часе і прасторы / В.В. Шур. – Мінск : Нацыянальны інстытут адукацыі. – 100 с.

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ АНТРАПАНІМІКОНУ КНІГІ ЎСПАМІНАЎ УЛАДЗІМІРА КАЛЕСНІКА “ДОЎГ ПАМЯЦІ”

Узнімаючы праблемы сэнсу жыцця, прызначэння чалавека на зямлі, вечнай памяці пра тых, хто не вярнуўся з вайны, У. Калеснік у кнізе ўспамінаў можна, праўдзіва, шчыра, пранікліва ўваскрашае постаці родных і блізкіх людзей ва ўсім іх чалавечым багацці. Ствараючы вобразы тых, памяць пра каго жыве ў сэрцы, пісьменнік ярка раскрывае эмацыйна-экспрэсіўныя ўласцівасці, прагматычны патэнцыял, нацыянальна-культурную інфармацыю антрапонімаў.

Мэта даследавання – выявіць спецыфіку функцыянавання антрапонімаў у кнізе ўспамінаў “Доўг памяці” і прааналізаваць нацыянальна-культурную адметнасць імёнаў у іх сувязях і адносінах з сацыяльна-гістарычнымі зменамі ў беларускім грамадстве XX стагоддзя.

Для рэалізацыі мэты патрэбна вырашыць наступныя задачы:

– выявіць антрапанімічныя адзінкі ў мове кнігі ўспамінаў “Доўг памяці”;

– сістэматызаваць паэтонімы ў залежнасці ад іх паходжання, функцыянальнай значнасці і ўнутранай формы;

– выявіць нацыянальна-культурныя асаблівасці адлюстраваных у творы антрапанімічных формаў, прынятых у беларускім лінгвакультурным асяроддзі XX стагоддзя;

– акрэсліць функцыі антрапанімічных адзінак у творы.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, трох раздзелаў, “Заклучэння” і “Спіса выкарыстаных крыніц”.

Ва ўводзінах абгрунтоўваецца актуальнасць працы, яе прадмет і аб’ект, ставяцца мэты і задачы, указваюцца метады даследавання. Характарызуюцца адметныя асаблівасці творчасці У. Калесніка – вучонага-літаратуразнаўцы, філосафа, пісьменніка. Прыводзіцца агляд мовазнаўчых і літаратуразнаўчых прац па тэме даследавання.

У першым раздзеле “Уласнае імя ў мастацкай літаратуры” разглядаецца спецыфіка функцыянавання антрапонімаў у мастацкіх

творах, прасочваецца залежнасць выбару і ўжывання паэтонімаў ад жанру і тэмы твора. Выдзяляюцца самыя яркія асаблівасці жанру аўтабіяграфічнай прозы з пункту гледжання ўжывання антрапанімічнай намінацыі і яе варыянтаў з праекцыяй на творчасць вучонага, пісьменніка, філосафа Уладзіміра Калесніка.

У другім раздзеле «Нацыянальна-культурныя асаблівасці і мастацка-эстэтычная роля антрапонімаў у кнізе “Доўг памяці” Уладзіміра Калесніка» патрэбна акрэсліць дыяпазон фармальнага і сэнсавага вар’іравання ўласных асабовых імён. Трэба адзначыць, што вучоны-філолаг, У. Калеснік часта каментуе сэнсавую нагрузку і прагматычную значнасць шматстайных формаў антрапонімаў, якія не толькі дыферынцыруюць розных носьбітаў аднаго імені, але і з’яўляюцца паказчыкам статусу асобы ў грамадстве, выражаюць ацэнку чалавека іншымі людзьмі, напр.: *“Наогул у Сіняўцы была традыцыя здрабняць і распадабняць імёны, каб яны маглі замяніць і прозвішчы, якія з-за эканоміі слоў неахвотна ўжывалі. Распадабнёныя імёны выяўлялі яшчэ індывідуальныя характары ўладальнікаў, напрыклад, самае пашыранае імя Іван у нашай вёсцы мела такі веер мадыфікацый: Іван – гэта нехта салідны, Іванко – так сабе, Іваначко – благоўце ці блазан, але Ян, Янко, Ясько, Ясенько – ішлі на поўным сур’ёзе. Біблейскае імя Іосіф мела такія варыянты: Ёсіп, Язэп, Язэбко, Джэп, Язэбачко, Юзік, Юзічак, а Пётр – Пятрук, Пецер, Петрык, Пятро. Калі такіх варыянтаў на ўсіх Іванаў, Язэпаў ці Пятроў не хапала, то дазвалялася ўзмацняць імя родавымі мянушкамі і атрымлівалася Пецер Тарэсін, Пецер Хвелеў, Пецер Базёнаў”*. У раздзеле аналізуецца канфесійная дыферэнцыяцыя імёнаў і іх формаў. Разглядаецца адметнасць функцыянаванняў разнастайных формаў онімаў як этыкетных знакаў, што ўжываліся ў розныя часы на Беларусі.

У раздзеле неабходна ахарактарызаваць прозвішчы герояў твора, разгледзець паходжанне гэтага разраду антрапонімаў: прааналізаваць прозвішчы, утвораныя ад кананічных імёнаў і ад язычніцкіх празванняў-мянушак. Неабходна адзначыць, што, прыгадваючы прозвішчы сваіх продкаў і землякоў, пісьменнік-філолаг нярэдка разважае пра паходжанне антрапоніма, напр.: *“Маці мая мела прозвішча Балабановіч. Яно было настолькі распаўсюджана ў вёсцы, што я ў дзіцячым узросце успрыняў яго як прэстыжнае і пазней доўга, ледзь не да апошніх курсаў педінстытута, не ўлоўліваў у гэтым прозвішчы татаршчыны ў квадраце: бала-бан, бала-бан... У беларускай мове балабонь, што азначае павярхоўнага безадказнага гаваруна. Можна таму, што носьбіты гэтага прозвішча былі ў вёсцы людзьмі паважанымі, статэчнымі гаспадарамі, мне і ў галаву не магло прыйсці, што лінгвістычная этымалогія прозвішча маёй маці выглядае так непрыглядна”*. Трэба акцэнтаваць увагу на тым, што

дасведчаны філолаг і назіральны чалавек, Калеснік часам заўважае адпаведнасць сэнсавай нагрузкі прозвішча і рыс знешнасці чалавека, напр.: *“Прафесар Крук быў самым блізкім чалавекам сярод педагогаў гімназіі. Крук па-беларуску – груган. Знешнасцю прафесар нечым нагадваў гэтую птаху: быў чарнявы, з птушыным сухашчавым тварам і вострым прыгнутым носам. Абрыв твару ў яго быў авальны, таму не кідалася ў вочы нічога драпежнага. Чорныя маленькія вусікі рабілі яго зусім свойскім прыстойным панам”*.

Важны матэрыял для даследавання – імёны і прозвішчы палітыкаў (*Пілсудскага, Варашылава, Гітлера, Мусаліні, Сталіна, Леніна*), ваеначальнікаў (*Будзёнага, Калчака, Чапаева*), рэлігійных дзеячаў (*Гапона*), мастакоў (*Сальвадора Далі, Гагена, Карла Мая, Клода Манэ, Рушчыца, Хэлмоньскага, Фалата, Вычулкоўскага, Артура Гротгера*), вучоных (*Фрэйда, Маркса, Ніцшэ, Паўлава*), пісьменнікаў (*Броўкі, Глебкі, Танка, Маякоўскага, Радзевіч, Коласа, Купалы*). Рэальныя дзеячы мінуўшчыны – гэта гістарычны “фон” мастацкага палатна. Выкарыстанне гэтых імёнаў – сведчанне высокага культурнага ўзроўню і энцыклапедычных ведаў аўтара кнігі.

У раздзеле даследуюцца актыўна ўжывальныя ў асяроддзі землякоў У. Калесніка мянушкі. Выдзяляюцца і аналізуюцца калектыўна-тэрытарыяльныя і сямейна-родавыя празванні. Неабходна адзначыць, што пісьменнік-філолаг не проста ўжывае такія найменні, а задумваецца над іх матывацыяй, напр.: *“Бацькаў род называлі **Базёнавымі**, а хто быў той родапачынальнік **Базён** – адказаць не мог ніхто ні ў сям’і, ні ў вёсцы. Ніколі не чуў я расказу пра яго жыццё, і сёння, ведаючы прафесійна лінгвістыку, магу толькі здагадацца, што зыходнае было **Васіль**, вымаўлялася на ўніяцкі лад **Базыль**, а памяншальна-ласкальная форма **База**, сын таго **Базы**, таксама **Васіль**, пры памяншэнні называўся ўжо **Базёнам**... Матчын род называлі **Хвелевымі**, а хто быў той **Хвель** – таксама ні сямейнікі, ні вясцоўцы не ведалі. Не ведалі нават імя, ад якога некалі ўтварылася родавая мянушка, на маёй памяці такіх імён у вёсцы ўжо не было. **Фелікс** – імя каталіцкае ці ўніяцкае, а Сіняўская Слабада ўжо на памяці дзядоў была ўся праваслаўная. Праваслаўны быў і мой дзед па маці Ясь Балабановіч, у якога родавай мянушкай служыла імя нейкага продка **Хвеля**”*. Выдзяляюцца і характарызуюцца тэматычныя групы мянушак: 1) празванні-характарыстыкі знешнасці: *Глінамес, Кулік, Пушкін*; 2) характарыстыкі маральных якасцяў носьбіта: *Казак, Д’ябэлак*; 3) празванні, якія ўтрымліваюць інфармацыю пра факты біяграфіі чалавека: *Амерыканец*; 4) мянушкі, якія ўтрымліваюць звесткі пра род заняткаў, прафесію персанажаў: *Художнік, Мікстура, Цымісхія, Пэталаконская смерць, Дух пушчы*. Разглядаючы мянушкі, варта асэнсаваць

нацыянальна-культурную адметнасць гэтага разраду антрапонімаў, якая праяўляецца ў сэнсавай нагрузцы характарыстычных найменняў, у адлюстраваных у мянушках этычных і эстэтычных нормах.

У трэцім раззеле “Функцыі антрапонімаў у кнізе ўспамінаў У. Калесніка “Доўг памяці” разглядаюцца *характарыстычны, ідэалагічны, сацыяльны, стылістычны, культурна-гістарычны* складнікі паэтыкаанамастычнай функцыі онімаў у кантэксце твора беларускага пісьменніка і вучонага.

У заключэнні працы робяцца вывады пра вызначальныя рысы антрапанімікону аўтабіяграфічнай прозы Уладзіміра Калесніка: выкарыстанне імёнаў рэальных асобаў (родных, блізкіх людзей), шырокае ўжыванне імёнаў гістарычных дзеячаў, якія фарміруюць фон мастацкага палатна, адпаведнасць сэнсавай нагрузкі і формы найменняў герояў словаўтваральным тыпам і мадэлям беларускага антрапанімікону ХХ стагоддзя. Акцэнтуюцца ўвага на каментарых пісьменніка-філолага, які дае ўдумлівае тлумачэнне паходжання, этымалагічнага значэння, сэнсавай нагрузкі прозвішчаў, мянушак, асабовых імёнаў і іх шматлікіх формаў, ужытых у розных сферах чалавечага жыцця.

Літаратура

1. Калеснік, У. Доўг памяці / У. Калеснік. – Брэст : ААТ “Брэсцкая друкарня, 2005. – 548 с.
2. Басава, Г.І. Антрапонімы і іх нацыянальна-культурныя асаблівасці ў беларускай, рускай і нямецкай мовах / Г.І. Басава // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі : зб. навук. арт. / М-ва адукац. Рэсп. Беларусь, Мазырскі дзярж. ун-т ; адк. рэд. А.В. Солахаў, В.В. Шур. – Мазыр, 2006. – 145–147.
3. Беларуская антрапаніміка : вучэб. дапам. / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
4. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
5. Бут-Гусаім, С.Ф. Маўленчы этыкет і прагматычная роля ўласных асабовых імёнаў у беларускай мове / С.Ф. Бут-Гусаім // Гісторыка-тэарэтычныя актуаліі сучаснай філалогіі : матэрыялы рэсп. навук.-практ. канф., прысвеч. 70-годдзю з дня нараджэння вучонага-літаратуразнаўцы, педагога, прафесара А.А. Майсейчыка, Брэст, 3 лістапада 2006 г. / УА “Брэсцкі дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна”. Кафедра беларускага літаратуразнаўства. Івацэвіцкі раённы выканаўчы камітэт ; рэдкал. :

Л.В. Леванцэвіч [і інш.] ; пад агульн. рэд. З.П. Мельнікавай. – Брэст : Альтэрнатыва, 2008. – С. 163-166.

6. Бут-Гусаім, С.Ф. Прагматычная значнасць уласных асабовых імёнаў у кнізе ўспамінаў Уладзіміра Калесніка “Доўг памяці” / С.Ф. Бут-Гусаім // *История в зеркале литературы: исторический роман Ю. Крашевского в контексте европейской истории и литературы (к 200-летию со дня рождения)* : сб. материалов Международного научно-практического семинара преподавателей и студентов, Брест, 23-24 ноября 2012 года / Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина; редкол. : Л.М. Садко, И.А. Ворон, Л.Н. Грицук. – Брест : БрГУ, 2013. – 82 с.

7. Зубкова, Л.И. Русское имя II половины XX века в лингвокультурологическом аспекте : автореф. дис. ...докт. филолог. наук : 10. 02. 02 / Л.И. Зубкова ; Воронежский гос. ун-т. – Воронеж, 2009. – 40 с.

8. Зуева, І.М. Антрапонім у сацыяльна-культурным кантэксце мастацкага твора (на матэрыяле творчасці У. Караткевіча) / І.М. Зуева // *Русский язык в изменяющемся мире : материалы Междунар. науч. конф.*, Минск, 30-31 марта 1999 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол. П.П. Шуба [и др.]. – Минск, 2000. – С. 70-73.

9. Карніеўская, Т.А. Імя як соцыякультурны сімвал / Т.А. Карніеўская // *Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф.*, Гомель, 21-22 ноября 2002 г. / М-во обр-ния Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2002. – С. 107–111.

10. Карпенко, М.В. Функции литературной антропонимии / М.В. Карпенко // *Русская антропонимика*. – Одесса : Одесский гос. ун-т, 1970. – С. 14–40.

11. Лобань, Н.П. “Лёсу кірунак, долі выснова” : Уласнае імя ў мастацкім тэксце / Н.П. Лобань // *Роднае слова*. – 2001. – № 12. – С. 38–41.

12. Лобань, Н.П. “Які Рыгорка, такая пра яго й гаворка” : Мянуска як сродак выражэння ацэнкі і характарыстыкі літаратурнага персанажа / Н.П. Лобань // *Роднае слова*. – 1999. – № 7. – С. 61–67.

13. Папко, К. Аб сабе і аб жыцці: “Гісторыя духу” Мікалая Бярдзьева і “Вопыт душы” Уладзіміра Калесніка (паводле аўтабіяграфічных кніг М. Бярдзьева “Самапазнанне” і У. Калесніка “Доўг памяці”) / К. Папко. – Польшча. – 2013. — № 4. — С. 111–115.

14. Папко, К.А. Далучэнне да вечнасці: ідэя самапазнання ў кнізе У. Калесніка “Доўг памяці” / К.А. Папко // *Актуальныя праблемы сучаснага літаратурнага працэсу* : зб. матэр. рэсп. навук-практ. канф., Брэст, 21 лютага 2012 года / Брэсцкі дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал.: З.П. Мельнікава [і інш.]. – Брэст, 2013. – С.141–147.

15. Пасланец Праметэя : кніга пра Уладзіміра Калесніка / рэдкал.: Г.М. Праневіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Брэст : БрДУ, 2007. – 387с.

16. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ...канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.

17. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

18. Семянькова, Г.К. Неафіцыйнае іменаванне жыхароў Віцебшчыны і светапогляд беларусаў / Г.К. Семянькова // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. – 2002. – № 2. – С. 89–94.

19. Семянькова, Г.К. Уласнае імя як паказчык нацыянальнай, сацыяльнай і культурнай характарыстыкі носьбіта / Г.К. Семянькова // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў : матэр. II Міжнар. навук. канф., Мазыр, 22-23 красавіка 2010 г. / Мазырскі дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: В.В. Шур [і інш.]. – Мазыр, 2010. – С. 213–215.

20. Скребнёва, Т.В. Именник жителей Витебщины 2-й половины XIX века в контексте истории и культуры / Т.В. Скребнёва // Нацыянальна-культурны кампанент у дыялектнай і літаратурнай мове : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф., Брэст, 18-19 кастр. 2012 г. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2013. – С. 202–208.

21. Станкевіч, Я. Асабовыя назовы па бацьку ў беларусаў / Я. Станкевіч // Язык і языказнаўства. – 2-е выд. – Вільня : Інстытут беларусістыкі, 2007. – С. 530–533.

22. Старавойтава, Н.П. Гісторыя і сучаснасць беларускага слоўнага этыкету / Н.П. Старавойтава. // Роднае слова. – 2006. – № 6. – С. 39–42.

23. Суперанская, А.В. Языковые и неязыковые ассоциации собственных имён / А.В. Суперанская // Антропонимика : сб. ст. / Под ред. В.А. Никонова и А.В. Суперанской. – М. : Наука, 1970. – С. 7–17.

24. Шумская, І.А. Антрапонімы, якія характарызуюць знешні выгляд чалавека (на матэрыяле гаворак Брэстчыны) / І.А. Шумская // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках : тезисы докладов III респ. конф., Гродно, 5-6 октября 1989 г. : в 2 ч. / редкол.: В.М. Никитевич и [др.]. – Гродно : Гродненский гос. ун-т, 1989. – Ч. 2. – С. 189–191

25. Шумская, І.А. Эмацыянальна-ацэначныя формы мужчынскіх асабовых імён Брэстчыны / І.А. Шумская // Весці Акад. навук БССР. Сер. грамадскіх навук. – 1983. – № 1. – С. 102–109.

26. Шур, В. Гаваркія онімы ў творах беларускай мастацкай літаратуры (на прыкладах з твораў Якуба Коласа) / В.В. Шур // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2002. – № 7. – С. 76–81.

АНТРАПАНІМІКОН РАМАНА УЛАДЗІМІРА ГНІЛАМЁДАВА “УЛІС З ПРУСКІ”

Творча аналізуючы вечныя праблемы сэнсу жыцця, прызначэння чалавека на зямлі, неабходнасці захоўваць традыцыі продкаў, Уладзімір Гніламёдаў апавядае пра гісторыю свайго роду ў трылогіі “Сямейная хроніка ў стылі барока”. Сюжэтную аснову твора складаюць жыццёвыя перыпетыі Лявонція Міхайлавіча Сцепанюка, дзеда аўтара. Падзеі ў першай частцы трылогіі – рамана “Уліс з Прускі” – разгортваюцца ў вёсцы Пруска, што на Камянеччыне, і ў суседніх паселішчах: Трасцяніца, Свяшчова, Бучамле і інш. Галоўны герой – вясковы хлопец Лявон Кужаль – сталее, едзе на заробкі ў Амерыку і вяртаецца на радзіму, каб стаць апорай сям’і, знайсці каханне і асэнсаваць сваё прызначэнне на зямлі. Уваскрашаючы постаці продкаў, пісьменнік умела выкарыстоўвае характарыстычныя, эмацыйна-ацэнныя ўласцівасці і нацыянальна-культурную інфармацыю ўласных імёнаў.

Мэта працы – вызначыць спецыфіку ўжывання антрапонімаў у рамана Уладзіміра Гніламёдава, выявіць сэнсавую нагрузку паэтонімаў і іх ролю ў стварэнні вобразаў і прасторава-часавых адносінаў мастацкага твора.

Для рэалізацыі пастаўленай мэты патрэбна вырашыць наступныя задачы:

- выявіць антрапонімы ў мастацкім творы У. Гніламёдава;
 - даследаваць антрапанімічныя адзінкі з лінгвістычных і гісторыка-культуралагічных пазіцый;
 - вызначыць функцыі антрапанімічных адзінак у рамана;
 - выявіць ролю ўласных імёнаў у выражэнні аўтарскай пазіцыі і ацэнкі.
- Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і “Спіса выкарыстаных крыніц”.

Ва “Уводзінах” даецца агульная характарыстыка паэтычнай анамастыкі як навуковай дысцыпліны, падкрэсліваецца важнасць вывучэння паэтонімаў для больш поўнага разумення мастацкага тэксту. Акрэсліваецца актуальнасць курсавой працы, прадмет і аб’ект даследавання, ставяцца мэты і задачы, вызначаюцца метады даследавання. Патрэбна акрэсліць адметныя асаблівасці творчасці У. Гніламёдава – навукоўцы і пісьменніка. Неабходна правесці агляд навуковых прац лінгвістаў і літаратуразнаўцаў па тэме даследавання.

У першым раздзеле «Прагматычныя ўласцівасці і мастацкая роля антрапонімаў у рамане У. Гніламёдава “Уліс з Прускі”» неабходна даследаваць уласныя асабовыя імёны, прозвішчы, мянушкі, якія з’яўляюцца адлюстраваннем нацыянальна-культурных асаблівасцяў беларускага іменаслову пачатку ХХ стагоддзя.

Трэба вывучыць паходжанне і сэнсавую нагрузку ўласных асабовых імёнаў. Патрэбна акрэсліць словаўтваральную структуру, сэнс і паказаць шматзначнасць эмацыйна-ацэнных формаў антрапонімаў. Неабходна разгледзець паслядоўнае ўжыванне розных варыянтаў іменаў герояў, што сведчыць пра змену сацыяльнага статусу чалавека. Напрыклад, чытаючы раман, мы назіраем за лёсам прускаўскага хлопца *Лявона* Кужаля ад часоў дзяцінства і юнацтва, калі “ён быў не *Лявонам*, а *Лявонкам* – падлеткам, што нядаўна скончыў вясковую школу”. Змена формаў іменавання героя (*Лявонка* ў маленстве, *Леан* на службе ў пана, *Лявонцій* падчас разбіральніцтва за распаўсюджванне падрыўной літаратуры ў расейскім судзе, містар *Леан* падчас вандравання па Амерыцы і ўрэшце – хлопец *Лявон*, які вярнуўся з чужыны дарослым моцным мужчынам) сведчыць пра ўзможненне чалавека, які перажывае цяжкія жыццёвыя выпрабаванні і становіцца апорай сям’і.

Аналізуецца нацыянальная спецыфіка імёнаў – этыкетных знакаў, канфесійная дыферэнцыяцыя імёнаў.

Асаблівую ўвагу неабходна звярнуць на выкарыстанне прэцэдэнтных онімаў у рамане. Вучоны і пісьменнік-энцыклапедыст, У. Гніламёдаў часта асэнсоўвае і ацэньвае асобы і падзеі праз прызму супастаўлення з персаналіямі сусветнай гісторыі і культуры. Напрыклад, прэцэдэнтнае імя цара-вандроўніка *Уліса* ляжыць у аснове характарыстыкі палескага хлопца, які ў пошуках дабрабыту, шчасця адплывае ў Амерыку і, прайшоўшы на чужыне выпрабаванні беспрацоўем, пагрозай смерці, каханнем жанчын, якія так і не сталі роднымі, вяртаецца ў родную Пруску. Як гамераўскі *Уліс*, Лявон пасля доўгіх гадоў вандровак прыходзіць да разумення, што цэнтрам сусвету з’яўляюцца для чалавека радзіма, дом і сям’я. Толькі тут можна знайсці шчасце і гармонію.

У працы разглядаецца паходжанне прозвішчаў герояў рамана. Аналізуюцца патранімічныя і непатранімічныя прозвішчы персанажаў. Неабходна звярнуць увагу, што часам пісьменнік, раскажваючы пра гісторыю пэўнай сям’і, прыгадвае звесткі пра паходжанне прозвішча. Праўда, звесткі гэтыя, напэўна, належаць да разраду так званай народнай этымалогіі, напр.: “Прозвішча *Аўтуха* было *Пыр*. Казалі, што яго дзедка звалі *Упыр*, але першая літара на часе адвалілася і стала *Пыр*”. Патрэбна разгледзець гаваркія прозвішчы герояў, якія не толькі называюць, але і характарызуюць і ацэньваюць персанажаў. Унутраная форма такіх

паэтонімаў раскрываецца праз апісанне ўчынкаў герояў, характарыстыку іх маральных якасцяў і інш. Напрыклад, у прозвішчы персанажаў рамана **Хлябічаў** – указанне на **расхлябанасць** – **нявытрыманасць**, **разбэшчанасць**. Лоўчы і ляснік паноў Падгурскіх Дармідонт **Хлябіч** карыстаецца сваёй пасадай для паляпшэння ўласнага дабрабыту, бессаромна падманваючы гаспадароў і сялян. Не грэбуе ён і шлюбам з былой панскай каханкай-пакаеўкай. Сын Дармідонта – **Трахімка** – з маладосці набыў у Прусцы рэпутацыю разбэшчанага хлопца, аматара любоўных прыгод. Так, малады **Хлябіч** уступае ў сувязь з мачахай Аленай, а потым адбівае чужую нявесту.

У раздзеле разглядаецца функцыянаванне ў рамане ацэнна-характарыстычных найменняў – мянушак, якія паказваюць на сваяцкія адносіны паміж людзьмі, а таксама характарызуюць асоб паводле розных якасцяў і выражаюць іх ацэнку – станоўчую ці адмоўную. Трэба адзначыць, што найважнейшым сродкам перадачы вясковага каларыту з’яўляюцца *сямейна-родавыя мянушкі*: матронімы (**Ганна Васілішына**), патронімы (**Оргій Маркаў**), андронімы (**Васіліха, Хомчыха**). Неабходна акрэсліць тэматычныя групы індывідуальных мянушак: онімы-“замалёўкі” знешнасці (**Бочка**), празванні-характарыстыкі абставінаў нараджэння і фактаў біяграфіі (**Знайда, Марыканец**), *дэлакутывы* – адфразавыя ўтварэнні, якія характарызуюць маўленне носьбітаў, напр.: “*Гамон кожнага году ніяк не мог дачакацца вясны (сям’я галадала) і нецярпліва прыспешваў час: “Ой, людкове, калі ж той май прыйдзе?”*. За гэта атрымаў мянушку – **Май**. Але, калі называлі Маем, крыўдзіўся”. Трэба адзначыць, што мянушкі, якія характарызуюць разнастайныя якасці персанажаў, могуць утвараць сінанімічныя рады, паказваючы герояў з розных бакоў: “*Марка Замагільны (ён сапраўды жыў на хутары за могілкамі), які аднойчы, матлянуўшы падолам сваёй палатнянай сарочкі, вырваў з хаты Масея Галёнкі бярвяно і разagnaў ім п’яных, калі тыя ўсчалі паміж сабой бойку. Назаўтра, праўда, Марка падняў хату за вугал і ўставіў бярвяно на месца, але падагнаць яго як трэба усё ж не здолеў, і яно крыху выпірала ўбок. Пасля гэтага Масея і празвалі **Касабокiм**, сапраўднае прозвішча яго было Галёнка*”. Неабходна разгледзець характар ацэнкі (станоўчая ці адмоўная) і спектр эмоцый, выражаных мянушкамі.

У другім раздзеле «Функцыі антрапонімаў у рамане У. Гніламедава “Уліс з Прускі”» разглядаюцца *ідэйны (ідэалагічны), культурна-гістарычны, характарыстычны, ідэалагічны, сацыяльны, стылістычны* складнікі паэтыкаанамастычнай функцыі онімаў у кантэксте твора беларускага пісьменніка і вучонага-філолага.

У заключэнні патрэбна зрабіць вывад пра галоўныя рысы антрапанімікону рамана Уладзіміра Гніламедава: выкарыстанне імёнаў

рэальных асобаў (продкаў, землякоў), а таксама адпаведнасць формаў іменавання герояў асаблівасцям антрапанімікону Палесся першай паловы XX стагоддзя. Варта адзначыць, што нацыянальна-культурная адметнасць антрапонімаў праяўляецца на словаўтваральным, стылістычным і прагматычным узроўнях і падтрымліваецца прэцэдэнтнымі імёнамі сусветнай культуры.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У.В. Уліс з Прускі : раман / У.В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 382 с.
2. Беларуская антрапаніміка : вучэб. дапам. / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
3. Бешкарева, О. Особенности прагматического компонента лексического значения в структуре личного имени: этносемантический и социальный компоненты / О. Бешкарева // Национально-культурный компонент в тексте и языке : материалы II Междунар. научн. конф., Минск, 7-9 апреля 1999 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: С.М. Прохорова [и др.]. – Минск, 1999. – С. 9–13.
4. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Прозвішчы, утвораныя ад апеятыўнай лексікі / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
5. Бут-Гусаім, С. Ф. Варыятыўнасць і прагматычная роля ўласнага асабовага імя ў мастацкім тэксе / С. Ф. Бут-Гусаім // Руска-беларускае літаратурнае ўзаемадзеянне: гісторыя, сучасны стан, перспектывы : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 8–19 снежня 2003 г. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэсцкі дзярж. ун-т ; пад агул. рэд. М.І. Мішчанчука : у 2 ч. – Брэст, 2004. – Ч. 1. – С. 38–42.
6. Бут-Гусаім, С.Ф. Мянускі як ацэначна-характарыстычны сродак у прозе берасцейскіх пісьменнікаў / С.Ф. Бут-Гусаім // Славянские языки : системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : материалы V Междунар. науч.-метод. конф.: Брэст, 24-25 ноября 2011 : в 2 ч. / М-во абр-ня Респ. Беларусь, Брэстск. гос. ун-т имени А.С. Пушкина, каф. общ. и рус. языкознания ; редкол.: О.Б. Переход [и др.]. – Брэст : Альтернатива, 2012. – Ч.2. – С. 110-113.
7. Бут-Гусаім, С.Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону рамана У.Гніламёдава “Вяртанне” / С.Ф. Бут-Гусаім // Русская литература и методика её преподавания в современном поликультурном пространстве: автор, жанр, стиль: сб. материалов научн.-практ. канф., Брэст, 4-5 октября 2012 г. / БрГУ имени А.С. Пушкина; под общ. ред. Т.В. Сенькевич. – Брэст : БрГУ, 2012. – Ч.1. – С. 16–21.

8. Бут-Гусаім, С.Ф. Уласныя асабовыя імёны ў кантэксце рамана Уладзіміра Гніламёдава “Уліс з Прускі” / С.Ф. Бут-Гусаім // Нацыянальна-культурны кампанент у дыялектнай і літаратурнай мове : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф., Брэст, 18-19 кастр. 2012 г. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2013. – С. 21-24.

9. Зубкова, Л.И. Имена в “деревенской прозе” второй половины XX века / Л.И. Зубкова // Русская речь. – 2009. – № 2. – С.98–100.

10. Личные имена в прошлом, настоящем и будущем : проблемы антропонимики : сб. ст. /АН СССР, Институт этнографии имени Н.Н. Миклухо-Маклая ; отв. ред. В.А. Никонов. – М. : Наука, 1970. – 343 с.

11. Лобань, Н.П. “Лёсу кірунак, долі выснова” : Уласнае імя ў мастацкім тэксце / Н.П. Лобань // Роднае слова. – 2001. – № 12. – С. 38-41.

12. Магазаник, Э.Б. Ономапэтика, или «говорящие имена» в литературе / Э.Б. Магазаник. – Ташкент : Фан, 1978. – 148 с.

13. Мезенка, Г.М. Беларуская анамастыка : навуч. дапам. для студ. ун-таў / Г.М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.

14. Мельников, В. Что означает ваше имя? Имена и именины / В. Мельников. – Новосибирск, 2013. – 80 с.

15. Михайлов, В.Н. О специфике литературной ономастики // В.Н. Михайлов // Вопросы стилистики. Стилистика художественной речи : Межвуз. науч. сб. Вып.22. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1988. – С. 3–19.

16. Петрачкова, И.М. Специфика собственных имён в «деревенской прозе» Василия Белова / И.М. Петрачкова // Вес. Беларус. дзярж. ун-та. Сер 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2002. – № 1. – С. 84–90.

17. Піваварчык, Т. “Братка беларус...” : Роднай мовы чулыя і ветлівыя словы / Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2001. – № 7. – С. 39-42.

18. Рогалев, А.Ф. Ономастика художественных произведений : пособие / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Изд-во ГГУ, 2003. – 194 с.

19. Струкаў, В.В. Прозвішчы-характарыстыкі ў беларускай мастацкай літаратуры / В.В. Струкаў // Весці Гомельскага дзярж. ун-та. Беларуская мова. – 2000. – № 2. – С.90–93.

20. Сулова, А.В. Фамилии литературных героев / А.В. Сулова, А.В. Суперанская // Современные русские фамилии. – М. : Наука, 1981. – С. 129–134.

21. Уладзімір Гніламёдаў // Літаратурная карта Берасцейшчыны / Укл. А. Крэйдзіч. – Брэст : ААТ “Брэсткая друкарня”, 2008. – С. 300–303.

22. Фонякова, О.И. Имя собственное в художественном тексте / О.И. Фонякова. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. – 104 с.

23. Формановская, Н.И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения / Н.И. Формановская. – М. : Наука, 1998. – 290 с.

24. Шур, В.В. Беларускія ўласныя імёны : Беларуская антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для настаўнікаў / В.В. Шур. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 239 с.

25. Шур, В. Асаблівасці анамастыкону твораў І. Навуменкі / В. Шур // Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульначалавечае ў славянскіх літаратурах : матэрыялы Міжнар. навук. чытаньняў да 80-годдзя з дня нараджэння І. Навуменкі, Гомель, 7-8 кастрычніка 2010 г. / Гомельскі дзярж. ун-т рэдкал.: І.Ф. Штэйнер (адк. рэд.) [і інш.]. – Гомель, 2010. – С. 35–41.

АНТРАПАНИМІКОН ПАЛЕССЯ Ў РАМАНЕ ГЕОРГІЯ МАРЧУКА “КВЕТКІ ПРАВІНЦЫ”

Давыд-Гарадок, Гарынь, столінскія вёскі і мястэчкі з іх адметнымі назвамі і людям сталі адвечнай крыніцай натхнення для Георгія Марчука. З маленькай радзімай пісьменніка-берасцейца аб’ядноўвае не толькі тое, што тут жывуць яго родныя, што тут магілы продкаў, але і асяроддзе, людзі, якія сфарміравалі чалавечы і мастацкі свет творцы. Раман “Кветкі правінцы” па праве можна лічыць самым спавядальна шчырым творам пісьменніка. Аўтар праўдзіва расказвае чытачу пра шлях свайго сталення – праз пакуты, праз страты блізкіх, праз глыбокі роздум над прызначэннем чалавека, праз пошукі адзінага і спрадвечнага закону людскога быцця. Творца піша гісторыю Палесся, у большасці персанажаў яго твора пазнаюцца землякі пісьменніка – людзі з багатым духоўным светам і марай пра спакойнае заможнае жыццё на сваёй зямлі. З’яўляючыся важным складнікам паэтыкі літаратурнага твора, антрапанімікон адлюстроўвае нацыянальны, этнаграфічны і гістарычны каларыт малой радзімы пісьменніка – Палесся.

Мэта працы – вызначыць спецыфіку антрапонімаў, ужытых у рамане Г. Марчука, выявіўшы іх лексіка-семантычныя асаблівасці, функцыі онімаў у тэксце, іх значэнне ў рэалізацыі творчай задумы аўтара, ролю ў стварэнні мастацкіх вобразаў.

Для дасягнення пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

- выбраць з тэксту рамана Г. Марчука ўсе антрапонімы, акрэсліўшы такім чынам антрапанімічную прастору яго твора;
- раскласіфікаваць паэтонімы рамана з пункту гледжання ступені іх семантычнай актыўнасці;
- ахарактарызаваць паходжанне і словаўтваральную структуру ўласных асабовых імёнаў, прозвішчаў, псеўданімаў, мянушак;
- вызначыць функцыі антрапанімічных адзінак у творы;

– разгледзець матывацыю пісьменніка пры выбары онімаў, выявіць азначна-аўтарскую пазіцыю, закладзеную ў паэтонімы;

– прааналізаваць антрапонімы з пазіцыяй суаднесенасці іх з біяграфіяй пісьменніка.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, чатырох раздзелаў, “Заклучэння” і “Спіса выкарыстаных крыніц”.

Ва “Уводзінах” вызначаецца актуальнасць і навізна даследавання, акрэсліваюцца яго прадмет і аб’ект, апісваюцца крыніцы і матэрыял, ставяцца мэты і задачы курсавой працы. Неабходна вызначыць адметныя асаблівасці творчасці берасцейскага пісьменніка. Патрэбна правесці агляд лінгвістычных і літаратуразнаўчых даследаванняў па тэме курсавой працы.

У першым раздзеле “Літаратурныя антрапонімы як кампаненты вобразнай тканіны мастацкіх твораў. Тыпы імён літаратурных герояў” даецца азначэнне паэтоніма, акрэсліваецца адметнасць зместавай прыроды і функцый уласных імёнаў у мастацкім тэксце. Разглядаецца распрацаваная А.Ф. Рогалевым і І. М. Петрачкавай класіфікацыя паэтонімаў з пункту гледжання ступені іх семантычнай актыўнасці.

У другім раздзеле “Уласныя асабовыя імёны ў рамане Г. Марчука” даследуецца паходжанне, этымалагічная семантыка, прагматычная роля імёнаў у кантэксце мастацкага твора. Увага звяртаецца на тое, што аўтабіяграфічны твор уяўляе сабой карціну жыцця, пабачаную праз прызму асабістага вопыту аўтара. Гэты вопыт накладвае адбітак на адносіны да жыцця, на характар успрымання свету. Уплываюць на светапогляд і на творчасць пісьменніка блізкія, родныя людзі. Імёны бацькоў і родных (маці **Марыі**, бабы **Насці**, дзеда **Цімоха**, прабабы **Тацяны**) згадваюцца ў рамане Г. Марчука. Этымалагічная семантыка імёнаў родных суадносіцца з сутнаснымі рысамі людзей – носьбітаў імёнаў. Напрыклад, значэнне грэчаскай асновы імені прабабы Г. Марчука **Тацяны** – “наладжвальніца, заснавальніца”. Менавіта **Тацяна** з’яўляецца заснавальніцай роду Марчукоў на зямлі: “Гэта яна прывезла з Пінска прыказчыка Міхайла, яна сваім розумам і наваротлівасцю паставіла яго на ногі <...>. Ніхто лепш за яе не пёк хлеб, боршч не варыў. Падрэзалі ёй зямлі. Зноў на ногі стала <...>. Ад яе, ад **Тацяны**, усе мы, святыя і грэшныя”. У раздзеле асэнсоўваюцца прагматычныя ўласцівасці шматстайных варыянтаў асабовых імёнаў, у якіх адлюстроўваюцца тонкія нюансы чалавечых адносінаў, статус носьбітаў найменняў у грамадстве, а таксама асаблівасці беларускага нацыянальнага характару. Асаблівая ўвага звяртаецца на народна-дыялектныя варыянты імёнаў (**Олена, Міхалко, Іванко, Прося, Халімон** і інш.), якія з’яўляюцца важным сродкам стварэння каларыту Палесея ў рамане.

У трэцім раздзеле “Прозвішчы ў рамане Г. Марчука” разглядаецца паходжанне, словаўтваральная структура і сэнсавая нагрузка прозвішчаў персанажаў твора. Адметнай рысай антрапанімікону аўтабіяграфічнай прозы з’яўляецца выкарыстанне рэальных прозвішчаў блізкіх пісьменніку людзей. Напрыклад, на старонках рамана “Кветкі правінцыі” можна знайсці аўтарскае тлумачэнне паходжання прозвішча сям’і дзеда пісьменніка – *Асколка*: “*Нехта казаў мне, што продкі майго дзеда Цімоха вазілі разам з купцамі соль і хлеб. Мелі далёкіх сваякоў у Старым Асколе на Русі*”.

У курсавой працы неабходна акрэсліць аўтарскія прыёмы раскрыцця “затушаванай”, “зацемненай” унутранай формы ўскоснагаваркіх прозвішчаў герояў. Гэта псіхалагічная характарыстыка персанажа, апісанне знешняга выгляду, учынкаў героя і інш. Кожнае з гаваркіх прозвішчаў трэба прааналізаваць з пацверджаннем прыкладамі, якімі могуць быць сказ, некалькі сказаў, мікратэкст. Напрыклад, насычана семантычнымі нюансамі прозвішча *Бабёр*, якое належыць герою рамана “Кветкі правінцыі”. У беларускай міфалогіі *бабёр* – жывёла, якая сімвалізуе багацце, дабрабыт. Вобраз працавітага, дбайнага гаспадара асацыятыўна звязваецца з вобразам звярка, асноўны інстынкт якога – будаваць, назапашваць. “*Прырода надзяліла **Бабра** шырокім розумам, хуткай кемлівасцю і ўменнем прадбачыць заўтрашні дзень... Жыццёвы вопыт меў велізарны. Яшчэ ў маладыя гады пры Польшчы змяніў не адну прафесію. Бабёр умеў і мог даць талковую параду бондару, шаўцу, рымару, сталяру, пекару. Сам ён вэндзіў самыя смачныя каўбасы, разводзіў індыкоў і рабіў някіслае яблычнае, вінаграднае, слівавае віно. У **Бабра** можна было купіць усё: іголку, брытву, лязо, цялё, індыка, скуры, хамуты, швейную машыну, лямпачкі і нават дровы. Ён быў на рэдкасць дбайны гаспадар. Усё збіраў на падворку: насудзіну, матузкі, старую напругу, драцяныя кручкі ці вобад ад ровара*”. Часам, каб вызначыць матывацыю гаваркога прозвішча, неабходна прааналізаваць змест усяго твора. Так, прыкладам гаваркога оніма з’яўляецца прозвішча галоўнага героя рамана “Кветкі правінцыі” *Доля*. У аснове прозвішча – назва аднаго з найстаражытнейшых уяўленняў-персаніфікацый, што міфалагічным спосабам тлумачыць прадвызначанасць чалавечага лёсу. Жыццё Адася Доля цяжкае, поўнае розных выпрабаванняў, перашкод, на шляху хлопца больш страт, слёз, нягод, чым радасці, смеху. Часам Адасю здавалася, што чалавек нічога не можа змяніць у сваім жыцці: “*Мо сапраўды я няўдачнік. Бывае такое... Воўк раскаваў, не пад той зоркай народзішся і ўвесь час гібееш, пакуль душа твая знойдзе новы прытулак, калі міне багата часу*”. Аля спакваля, прайшоўшы шлях расчараванняў і пакут, герой упэўніваецца, што, хоць чалавечая доля сапраўды прадвызначана, кожны

можа напоўніць сваё жыццё глыбокім сэнсам і праз гэта адчуць сябе шчаслівым. Сэнс чалавечага жыцця – у адказнасці і любові да чалавека, які побач, і гэтая любоў перамагае смерць: *“Кожны чалавек мусіць цярпліва змагацца за жыццё, усведамляць адказнасць за яго, за дзяцей, за род свой. Жыццё бясконцае, няхай ічасціць жывым, і няхай яны поўняць сваёй непаўторнасцю новыя кнігі. Трэба знайсці ў сабе сілы і смеласць насіць у сабе мінулае, і яно дапаможа не баяцца смерці. Ave vita!”*.

У чацвёртым раздзеле «Мянушкі ў раманах Г. Марчука “Кветкі правінцыі”» разглядаюцца паходжанне сямейна-родавых і індывідуальных мянушак, аналізуюцца тэматычныя групы індывідуальных характарыстычных празванняў, вызначаюцца тыпы мянушак-паэтонімаў з пункту гледжання ступені семантычнай актыўнасці: прамагаваркія (*Барадулька*), ускоснагаваркія (*Воўк-пустэльнік*) і інш.

У заключэнні акрэсліваюцца асноўныя асаблівасці выкарыстаных у кантэксце рамана Г. Марчука антрапонімаў, якія з’яўляюцца сродкам стварэння нацыянальнага і рэгіянальнага каларыту, а таксама выразнікам поглядаў, этычных і эстэтычных нормаў палешукоў.

Літаратура

1. Марчук, Г. Кветкі правінцыі : роман, навелы, афарызмы / Г. Марчук. – Мінск : Маст. літ., 2004. – 416 с.
2. Басава, Г.М. Літаратурныя антрапонімы як элемент “анамастычнай прасторы” твора / Г.М. Басава // Беларуская мова ў другой палове ХХ стагоддзя : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 22-24 кастрычніка 1997 г. / Бел. дзярж. ун-т, Акад. навук Беларусі ; рэдкал.: Л.І. Сямешка, М.Р. Прыгодзіч [і інш.]. – Мінск, 1998. – С. 225-228.
3. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
4. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Структура ўласных мужчынскіх імён / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
5. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімічная прастора палескіх твораў Г. Марчука / С.Ф. Бут-Гусаім // Моўнакультурная прастора Берасцейшчыны : зборнік навуковых артыкулаў / М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна, каф. гісторыі беларускай мовы і дыялекталогіі ; рэдкал.: М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2010. – С.19–24.
6. Бут-Гусаім, С.Ф. Мянушкі як ацэначна-характарыстычны сродак у кантэксце аўтабіяграфічнай прозы Георгія Марчука і Васіля Жуковіча / С.Ф. Бут-Гусаім, В. Зіновік // Нацыянальна-культурны кампанент у

дыялектнай і літаратурнай мове : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф. Брэст, 18-19 кастр. 2012 г. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; рэдкал. : М.І. Новік [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2013. – С. 27–30.

7. Бут-Гусаім, С.Ф. Уласныя асабовыя імёны ў кантэксце твораў Г. Марчука / С. Ф. Бут-Гусаім // *Имя и слово : сб. научн. и учебн.-метод. трудов / БрГУ им. А. С. Пушкина, Институт нефилологии Академии Подляской ; под общ. ред. В. И. Сенкевича. – Вып. 3. – Брест : Альтэрнатыва, 2009. – С.67-79.*

8. Бут-Гусаім, С.Ф. Характарыстычныя прозвішчы ў кантэксце твораў Георгія Марчука / С. Ф. Бут-Гусаім // *Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час : зб. навук. арт. Вып. 2. / М-ва адукацыі РБ; Гомельскі дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны ; рэдкал.: А.А. Станкевіч [і інш.]. – Гомель, 2009. – С. 162-164.*

9. Дашкевіч, Г. М. Пісьменнік, якога адкрыў тэатр : Штрыхі творчасці Георгія Марчука / Г. М. Дашкевіч // *Роднае слова. – 1997. – № 1. – С. 19-26.*

10. Дранько-Майсюк, Л. Ад культуры да ідэалу / Л. Дранько-Майсюк // *Полымя. – 1989. – № 2. – С. 215-218.*

11. Карніеўская, Т.А. Імя як соцыякультурны сімвал / Т.А. Карніеўская // *Актуальныя вопросы славянскай ономастыкі : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 21-22 ноября 2002 г. / М-во абр-ня Рэспублікі Беларусь, Гомельскі гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2002. – С. 107–111.*

12. Лебедзеў, У. Проза Георгія Марчука / У. Лебедзеў // *Берасцейскія карані'98 : гісторыка-краязнаўчы і літаратурны зборнік / рэдкал.: Г.С. Тамашэвіч [і інш.]. – Брэст, 1998. – С. 286-296.*

13. Марціновіч, А. Хутар, мястэчка, правінцыя – яго натхненне : Творчы партрэт Георгія Марчука / А. Марціновіч // *Маладосць. – 1997. – № 1. – С. 230–243.*

14. Мезенка, Г.М. Беларуская анамастыка : навуч. дапам. для студ. ун-таў / Г.М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.

15. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ...канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.

16. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

17. Рогалев, А.Ф. Ономастика художественных произведений : пособие / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Изд-во ГГУ, 2003. – 194 с.

18. Струкаў, В.В. Змест і семантыка прозвішча як літаратурнага антрапоніма / В.В. Струкаў // Актуальныя праблемы функцыянавання і развіцця лексікі славянскіх моў : матэрыялы Міжнар. навук. канф., прысвеч. 60-годдзю ун-та, Мазыр, 7-8 кастр. 2004 г. / УА “Мазырскі дзярж. пед ун-т” ; рэдкал.: А.В. Солахаў [і інш.] – Мазыр, 2004. – С. 160-163.

19. Суперанская, А.В. Ваше имя? Рассказы об именах разных народов / А.В. Суперанская. – М. : Армада-пресс, 2001. – 256 с.

20. Чыж, А. Беларускі іменьнік / А. Чыж. – Гомель : Collegium sarmatum, 1998. – 60 с.

21. Штэйнер, І. Ф. Сусвет, убачаны здалёк : Творчасць Георгія Марчука : манаграфія / І. Ф. Штэйнер. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 95 с.

22. Шур, В. Асаблівасці анамастыкону твораў І. Навуменкі / В. Шур // Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульнаадукацкае ў славянскіх літаратурах : матэрыялы Міжнар. навук. чытаньняў да 80-годдзя з дня нараджэння І. Навуменкі, Гомель, 7-8 кастрычніка 2010 г. / Гомельскі дзярж. ун-т рэдкал.: І.Ф. Штэйнер (адк. рэд.) [і інш.] – Гомель, 2010. – С. 35–41.

23. Шур, В.В. Онім у мастацкім тэксце : манаграфія / В.В. Шур. – Мінск : Кнігазбор, 2006. – 216 с.

24. Шур, В.В. Уласныя імёны ў часе і прасторы / В.В. Шур. – Мінск : Нацыянальны інстытут адукацыі. – 100 с.

АНТРАПАНІМІЧНАЯ ПРАСТОРА КАЗАК ГЕОРГІЯ МАРЧУКА

Георгій Марчук з’яўляецца аўтарам шматлікіх твораў для дзяцей і юнацтва: зборнікаў казак “Жылі-былі дзед Васільчык і баба Кацярына”, “Чужое багацце”, “Дзікая груша”, п’есаў-казак “Чаканне сабакі Тэафіла”, “Новыя прыгоды Несцеркі”.

Дзеянне практычна ўсіх казак Г. Марчука разгортваецца на Палессі, дзе сярод неабсяжных балот стаіць старажытны Давыд-Гарадок, дзе чароўная Гарынь упадае ў царыцу края Прыпяць, дзе “за сямю лясамі, трыма балотамі, куды не вядуць мінскія, кіеўскія, варшаўскія дарогі, жывуць людзі звыкла, законапаслухмяна, па-добра-суседску”. Выбіраючы імёны з нацыянальнага антрапанімікону ці ствараючы іх на базе апелятыўнага лексічнага матэрыялу, берасцейскі пісьменнік максімальна выкарыстоўвае прагматычны зарад і нацыянальна-культурную інфармацыю антрапонімаў, якія служаць асновай для стварэння

стылістычна эфектыўных у кантэксце аўтарскай казкі функцый паэтонімаў.

Мэта працы – выявіць структурна-стылістычныя тыпы антрапонімаў, адзначыць іх функцыянальныя асаблівасці ў кантэксце казак Г. Марчука.

Для дасягнення пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

- выдзеліць з тэксту казак Г. Марчука антрапанімічныя адзінкі, вызначыць іх тэматычныя групы, удзельную вагу кожнай з іх у літаратурным антрапаніміконе;

- вызначыць ступень адпаведнасці антрапонімаў, ужытых у аўтарскіх казках, і рэальнага антрапанімікону;

- выявіць крытэрыі адбору антрапанімічнай лексікі ў аўтарскай казцы;

- акрэсліць ролю ўласных імён у паэтыцы аўтарскай казкі.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і “Спіса выкарыстаных крыніц”.

Ва “Уводзінах” абгруноўваецца актуальнасць навуковай праблемы, вызначаюцца аб’ект і прадмет даследавання, фармулююцца мэты і задачы, якія вырашаюцца ў працы, указваюцца метады даследавання. Неабходна акрэсліць адметныя асаблівасці паэтыкі казак берасцейскага пісьменніка. Патрэбна правесці агляд лінгвістычных і літаратуразнаўчых даследаванняў па праблемах паэтыкі аўтарскай казкі і анамастыкону дзіцячай літаратуры.

У першым раздзеле “Антрапанімікон аўтарскіх казак Георгія Марчука” даецца характарыстыка антрапанімічнай прасторы твораў берасцейскага аўтара.

Казкі Г. Марчука цікавыя і адметныя спалучэннем рэальнага і фантастычнага. Казачнік апавядае маленькаму чытачу пра слыннае мінулае роднага краю, пра слаўтых продкаў, майстэрства, мужнасць, розум якіх цаніліся ва ўсім свеце. Таму неабходна акцэнтаваць увагу на ўжытых у кантэксце казак імёнах рэальных гістарычных дзеячаў: князя *Давыда*, унука *Яраслава Мудрага*, казака *Нябабы*, паплечніка *Багдана Хмяльніцкага*, польскага караля *Уладзіслава IV*, каралеў *Марыі Ганзага* і *Боны Сфорца*, венецыянскага пасла *Ціеполы* і інш. Увядзенне рэальных гістарычных асобаў у казкі неабходнае для стварэння адпаведнай атмасферы сівой мінуўшчыны, якая перагукваецца з днём сённяшнім.

Тэндэнцыя збліжэння літаратурнай і рэальнай анамастыкі, характэрная для літаратуры XX–XXI стагоддзя, адлюстравана ў адборы антрапанімічнай лексікі ў аўтарскай казцы. Неабходна разгледзець найбольш ужывальныя ў творах Г. Марчука традыцыйныя антрапонімы, запазычаныя з рэальнага анамастыкону: *Базыль, Ян, Аксён, Домна, Марфа, Гапа, Мікадзім, Лука, Астан, Піліп, Сілуян, Багуслава* і інш. Імёны ў кантэксце казкі функцыянуюць у разнастайных варыянтах:

афіцыйных, скарочаных, эмацыйна-экспрэсіўных, літаратурных, дыялектных і інш. Трэба прааналізаваць найбольш часта ўжывальныя ў казках памяншальна-ласкавыя формы асабовых імёнаў: **Марыйка, Ганначка, Іванка, Юраська, Васільчык, Ягорка, Янка, Аncia**. Імёны гэтыя сведчаць пра адлюстраванне народнай традыцыі называць дзяцей і падлеткаў формамі імёнаў, якія выражаюць ласку і пяшчоту. Неабходна разгледзець насычаныя цёплымі пачуццямі формы імёнаў, якія называюць блізкіх, каханых, сяброў: **Іванка, Ганначка, Марыйка**. Доля пеяратыўных імёнаў у мастацкіх тэкстах для дзяцей нязначная. Гэта звязана са станоўчай эмацыйнай і этычнай накіраванасцю дзіцячай літаратуры.

Неабходна заўважыць, што ў творах дзіцячай літаратуры, у тым ліку і казках, онімы часцей за ўсё матываваныя словаўтваральна, фанетычна і семантычна, пры гэтым матывы іменавання прама ці ўскосна эксплікуюцца ў тэксце. Дзіцячы пісьменнік імкнецца да максімальнай празрыстасці ўнутранай формы ўласнага імені, створанага і аказіянальна ўжытага ў творы. У працы патрэбна прааналізаваць **прамагаваркія онімы**, да якіх адносяцца імёны-ўказальнікі роду заняткаў, сацыяльнага статусу, знешнасці персанажаў: **Настаўнік, Студэнт, Прафесар, Дама, Аднавокі Пірат**.

Неабходна звярнуць увагу на тое, што ў творах Георгія Марчука дзейнічаюць персанажы беларускіх народных казак: **Несцерка, Пачварнік, Русалка**. Часам аўтар прадстаўляе чытачу сваю трактоўку паходжання імёнаў традыцыйных казачных персанажаў. Напрыклад, **Несцерка** з’явіўся на свет тады, калі стары Месяц знік, малады не нарадзіўся, а бацюшка “*даваў імёны па Сонцы або па Месяцы*”. Да таго ж вельмі незвычайным было немаўля, якое з першых хвілінаў жыцця пачало смяцца. Неардынарнасць малога і незвычайнасць часу нараджэння дзіцяці патрабавала своеасаблівага імені. Словы бацюшкі “*несць чысла імёнам – Ян, Пятрусь, Яраслаў, Святаполк, – ды ніводнае вашаму не падыходзіць*” сталі асновай узнікнення імені **Несцерка**.

Трэба адзначыць, што паводле казачнай традыцыі паэтонімамі з’яўляюцца не толькі асабовыя імёны, але і непарыўна звязаныя з імі апелятывы-прыдаткі. У падобных выпадках адпаведныя агульныя назоўнікі маюць непасрэдныя адносіны да персанажаў, характарызуюць іх паводле той ці іншай прыкметы. Неабходна прааналізаваць азначэнні-прыдаткі пры асабовых імёнах, якія ўтрымліваюць наступныя віды інфармацыі пра носьбітаў імёнаў. Прыдаткі могуць указваць на род заняткаў, сацыяльнае становішча персанажа: **Сілуян-каваль упадабаў дзяўчыну-сірату Багуславу, незвычайную прыгажуню** (“Каваль Сілуян і злы дух”); **Кабету яго Домнай клічуць. Домна-шаптуха. Скнара, як і ён** (“Новыя прыгоды Несцеркі”); **Я Абдула-эфендзі, а не дэрвіш** (“Новыя

прыгоды Несцеркі”). Прыдаткі могуць выражаць эмоцыі і пачуцці станоўчага характару, напр., спагаду, спачуванне: *Не, іхняй Кацярыне-сіротцы і жаніха трэба шукаць багацейшага, каб ладны быў, кемлівы і пры здаровым целе* (“Чужое багацце”). Азначэнні-прыдаткі могуць быць сродкам адмоўнай характарыстыкі маральных якасцяў персанажа, напр.: *Піліп-баязлівец толькі страшыць знарок, каб яго, героя, маўляў усе баяліся* (“Качка Гапа”).

Неабходна адзначыць, што яркім азначна-характарыстычным сродкам у творах пісьменніка з’яўляюцца прозвішчы. Падчас аналізу трэба звярнуць увагу на тое, што многія прозвішчы Марчуковых герояў сацыяльна характарыстычныя. Гэта антрапонімы з суфіксамі *-ск-* (*Майданскі, Завадскі*), *-евіч-* (*Пуп-Шкевіч, Валкевіч*). Трэба заўважыць, што прозвішчы маюць толькі прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў (пан *Пуп-Шкевіч*, аканом *Завадскі*, пан *Майданскі* і інш.), у адрозненне ад сялянцаў, якім аўтар дае толькі імёны. Аналізуючы гаваркія прозвішчы герояў казак, неабходна разгледзець прыёмы актуалізацыі ўнутранай формы паэтонімаў. Кожнае гаваркое імя павінна быць прааналізавана з пацверджаннем прыкладамі, якімі могуць быць асобныя сказы, мікракантэкст ці макракантэкст пэўнай казкі як асобнага мастацкага твора.

У другім раздзеле “Функцыі антрапонімаў у казках Георгія Марчука” раскрываецца характарыстычны і эмацыйна-стылістычны патэнцыял антрапонімаў і іх варыянтаў у кантэксте твораў пісьменніка.

У заключэнні працы робяцца вывады пра тое, што формы іменавання персанажаў твораў Г. Марчука адлюстроўваюць гісторыю і сучаснасць беларускага антрапанімікону. Антрапанімічная прастора аўтарскай казкі ўтрымлівае інфармацыю пра менталітэт палешукоў, іх культурна-гістарычныя карані і сучасныя погляды на чалавека, яго ўчынкі, паводзіны, маральнае аблічча.

Літаратура

1. Марчук, Г. Дзікая груша / Г. Марчук. – Мінск : Беларусь, 2000. – 287 с.
2. Марчук, Г. Жылі-былі дзед Васільчык і баба Кацярына / Г. Марчук. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 234 с.
3. Бардакова, В.В. Специфика литературной ономастики детской художественной прозы : автореф. ...дис. канд. филолог. наук 10.02.01 : Бардакова В.В. ; Волгоградский гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2000. – 16 с.
4. Барыс, С. Як у нас клічуць? : Беларускія імёны / С. Барыс. – Мінск : Медысонт, 2010. – 124 с.

5. Басава, Г.І. Антрапонімы і іх нацыянальна-культурныя асаблівасці ў беларускай, рускай і нямецкай мовах / Г.І. Басава // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі : зб. навук. арт. / М-ва адукац. Рэсп. Беларусь, Мазырскі дзярж. ун-т ; адк. рэд. А.В. Солахаў, В.В. Шур. – Мазыр, 2006. – С. 145–147.

6. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.

7. Бут-Гусаім, С. Ф. Антрапанімічная прастора казак Георгія Марчука / С. Ф. Бут-Гусаім // Літаратура для дзяцей і юнацтва ў кантэксце сучасных адукацыйных і выхаваўчых праблем : матэрыялы рэсп. навук. канф., Брэст, 13-14 сакавіка 2009 г. / УА “Брэсцкі дзярж. ун-т ; рэдкал.: У.А. Сенькавец [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2009. – Т. 1. – С. 57–62.

8. Бут-Гусаім, С. Ф. Выкарыстанне эмацыянальна-экспрэсіўных варыянтаў назоўнікаў у дзіцячым маўленні / С. Ф. Бут-Гусаім // Рэформа школы : навучанне і выхаванне малодшых школьнікаў : матэрыялы рэгіянальна-навука. канф., Брэст, 5 лістапада 1999 г. / Брэсцкі дзярж. ун-т, кафедра рус. і бел. моў з метод. выкладання ; пад рэд. В.І. Сянкевіча. – Брэст, 2000. – С. 73–75.

9. Дудзюк, З.І. Нямеранае багацце : эсэ / З.І. Дудзюк. – Брэст : Альтэрнатыва, 2012. – 82 с.

10. Кудрашова, М. Хрэсьбіны, называнне дзіцяці ў культуры народаў свету / М. Кудрашова // Роднае слова. – 2000. – № 6. – С.99–103.

11. Лемтюгова, В. Фамилия как привилегия / В. Лемтюгова // Беларусь сегодня. – 2009. – 28 февраля. – С. 16.

12. Личные имена в прошлом, настоящем и будущем : проблемы антропонимики : сб. ст. / АН СССР, Институт этнографии имени Н.Н. Миклухо-Маклая ; отв. ред. В.А. Никонов. – М. : Наука, 1970. – 343 с.

13. Ляшук, В.Я. Літаратура Берасцейшчыны / В.Я. Ляшук, Г.М. Снітко. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 1999. – С. 358-361.

14. Мельников, В. Что означает ваше имя? Имена и именины / В. Мельников. – Новосибирск, 2013. – 80 с.

15. Ратникова, И.Э. Имя собственное в разных типах сознания / И.Э. Ратникова // Русский язык и литература. – 2001. – № 1. – С. 103 -112.

16. Рогалев, А.Ф. Введение в антропонимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропонимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

17. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.

18. Суперанская, А.В. Стилистика собственных имён / А.В. Суперанская // Теория и методика ономастических исследований / А.В. Суперанская [и др.]. – Москва : URSS: ЛКИ, 2007. – С. 118–132.

19. Хрышчановіч, Л. “Па імені і жыццё” : антрапанімічная прастора беларускай народнай казкі / Л. Хрышчановіч // Роднае слова. – 1999. – № 5–6. – С. 131–139.

20. Штэйнер, І.Ф. Сусвет, убачаны здалёк : Творчасць Георгія Марчука : манаграфія / І.Ф. Штэйнер. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 95 с.

21. Шумская, І.А. Эмацыянальна-ацэначныя формы мужчынскіх асабовых імён Брэстчыны / І.А. Шумская // Весці Акад. навук БССР. Сер. грамадскіх навук. – 1983. – № 1. – С. 102-109.

22. Шур, В.В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В.В. Шур. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 156 с.

АНАМАСТЫКОН ДЗІЦЯЧАЙ ПРОЗЫ РАІСЫ БАРАВІКОВАЙ

Раіса Андрэеўна Баравікова – адна з самых яркіх прадстаўніц сучаснай беларускай літаратуры. Цэлы шэраг твораў пісьменніцы, напісаных у жанры фэнтэзі, адрасаваны дзецям. Гэта зборнікі “Галенчыны “Я”, альбо Планета Цікаўных хлопчыкаў”, “Дзве аповесці пра Міжпланетнага пажарніка і казка пра жабяня Квыш-Квыш”, “Казачныя аповесці пра Міжпланетнага пажарніка і іншых мамурываў”, “Казкі астранаўта” і фантастычна-гістарычная аповесць “Казімір, сын Ягайлы, плюс Насця з 8 “Б” раўняецца сэрца, пранізанае стралою”. Героі твораў Р. Баравіковай ажыццяўляюць захапляльныя падарожжы ў прасторы і часе, наведваючы планеты Цікаўных Хлопчыкаў і Мамурыю, пераносячыся ў эпоху валадарання караля Ягайлы і ў далёкую будучыню. Стварэнне казак, апавяданняў, аповесцяў, арыентаваных на дзіцячае ўпрыманне, патрабуе спецыфічных форм, сродкаў і прыёмаў, дзякуючы якім дасягаюцца ўдалыя суадносіны прама выражанага сэнсу і падтэксту. Адным з такіх сродкаў з’яўляецца анамастычная лексіка – важны кампанент паэтыкі мастацкага твора.

Мэта працы – вызначэнне аб’ёму і зместу анамастычнай прасторы казак, апавяданняў, аповесцяў, напісаных Р. Баравіковай у жанры фэнтэзі; апісанне спецыфікі, ролі і функцый імён уласных, якія з’яўляюцца адным з моўных сродкаў стварэння мастацкіх вобразаў.

Для дасягнення пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

– выявіць склад анамастычных адзінак, выдзеліць тэматычныя групы онімаў;

- вызначыць структурна-словаўтваральныя асаблівасці паэтонаімаў;
- разгледзець анамастыкон твораў Р. Баравіковай у культурна-гістарычным і семантыка-прагматычным аспектах;
- выявіць спецыфіку функцыянавання ўласных імёнаў у літаратуры для дзяцей жанру фэнтэзі.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, двух раздзелаў, “Заклучэння” і “Спіса выкарыстаных крыніц”.

Ва “Уводзінах” вызначаюцца аб’ект, прадмет, актуальнасць даследавання, фармулююцца мэты і задачы, указваюцца метады даследавання. Акрэсліваюцца асноўныя асаблівасці жанру фэнтэзі. Адзначаюцца адметныя рысы паэтыкі твораў для дзяцей і юнацтва. Праводзіцца агляд лінгвістычных і літаратуразнаўчых даследаванняў творчасці Раісы Баравіковай.

У першым раздзеле “Анамастычная прастора дзіцячай прозы Раісы Баравіковай” даецца характарыстыка асноўных складнікаў анамастыкону твораў пісьменніцы: антрапонімаў, тапонімаў, міфонімаў, бібліёнімаў і інш.

Найважнейшае месца ў анамастыконе твораў Р.Баравіковай займаюць **антрапонімы**. Творы пісьменніцы цікавыя і адметныя спалучэннем рэальнага і фантастычнага. Так, у апавесці “Казімір, сын Ягайлы, плюс Насця з 8 “Б” раўняецца сэрца, пранізанае стралою” пісьменніца апавядае маленькаму чытачу пра далёкае XV стагоддзе. У курсавой працы трэба разгледзець згаданыя ў творы імёны рэальных гістарычных дзеячаў: польскага караля **Ягайлы**, каралевіча **Казіміра**, каралевы **Эльжбеты**, вялікіх князёў **Жыгімонта** і **Вітаўта**. Імёны персанажаў, створаных фантазіяй пісьменніцы, адлюстроўваюць мадэлі іменавання, якія бытавалі ў беларусаў у мінулым. Героі “Казак астранаўта” пераносяцца ў даўнія часы, калі на нашай зямлі суіснавалі язычніцтва і хрысціянства. У курсавой працы трэба прааналізаваць як хрысціянскія (**Янук, Паланя, Дамініка**), так і язычніцкія імёны (**Лён, Кудла**) герояў казак.

Ствараючы карціны сучаснага жыцця, пісьменніца тонка выкарыстоўвае шырокі спектр формаў асабовых імёнаў. У раздзеле павінна быць разгледжана прагматычная значнасць формаў антрапонімаў, якія з’яўляюцца паказчыкам узросту, сацыяльнага статусу дзейных асобаў, а таксама выразнікам разнастайных эмоцый і пачуццяў: пяшчоты, сяброўскай фамільярнасці, спачування і інш.: **Ліначка, Стасік, Талік, Лёнік, Петрусёк, Галенка, Валодзька, Міколка, Ясік, Ясічак, Янік, Васька, Настуля, Ірынка** і многія іншыя.

Патрэбна звярнуць увагу на тое, што нярэдка на старонках твораў Р. Баравіковай **прамагаваркія** асабовых імёны. Пісьменніца імкнецца да максімальнай яснасці ўнутранай формы імені, якое лаканічна абмалёўвае

знешнасць (*Двулісік, Кутасік, Бунька*), маральныя якасці (*Татачка, дай памагу*), род заняткаў (*Галоўны дэгустатар, Міжпланетны пажарнік, Галоўны аранжаржэйшчык, Чыставуст*), месца жыхарства (*Мамурык*) героя. Кожнае гаваркое імя павінна быць разгледжана з пацверджаннем прыкладамі з твораў.

Адметнай асаблівасцю літаратуры для дзяцей з’яўляецца значная колькасць найменняў жывёл (*заонімаў*) і высокая частата іх ужывання ў тэксце. Неабходна разгледзець заонімы, якія з’яўляюцца *прамагаваркімі паэтонімамі*. Напрыклад, заонім *Сівая Поўсьць* трапна абмалёўвае знешнасць старога крата, а гаваркі онім *Бутуз* з’яўляецца характарыстыкай “*неверагодна тоўстага, ну проста да агіднасці*” крацяняці. Гарэзлівая начніца *Брыся* атрымала гаваркое празванне праз тое, што цікаўнасць яе была настолькі празмернай, што тата ўвесь час загадваў дачцэ: “*Брысь! Брысь адсюль!*”.

У працы патрэбна разгледзець *тапонімы*, якія з’яўляюцца лакалізатарамі прасторы мастацкага твора. Гэта найменні рэальных гарадоў, рэк, мораў (*Брэст, Астрамечавы, Слуцк, Варонеж, Нью-Ёрк, Раўбічы, Мінск, Белавежская пушча, Налібоцкая пушча, Нёман, Атлантычны акіян*), *урбанонімы* – назвы плошчаў, раёнаў, вуліц (*Цэнтральны раён, раён Паўднёвы Запад, вуліца Касманаўтаў у Мінску*), *мікратапонімы* – назвы дробных геаграфічных аб’ектаў (*Зялёнае поле, Антонава дарога, Чорная гара, Слімакова гара*).

У курсавой працы неабходна апісаць ужытыя ў кантэксце твораў Р. Баравіковай *касмонімы* – назвы аб’ектаў касмічнай прасторы (*Поўня, Галактыка, Зямля, Сонца, Месяц, сузор’і Дзевы, Шаляў, Цяльца, Скарпіёна, Льва, Ліры, Змяі* і многія інш.). Трэба акцэнтаваць увагу на тым, што важнай для твораў дзіцячай літаратуры з’яўляецца адукацыйная функцыя. Са старонак твораў Р. Баравіковай маленькі чытач можа даведацца пра гісторыю астранамічных найменняў. Так, назву сузор’я *Дзевы* далі ў старажытным Егіпце: “*З’яўленне сузор’я на вечаровым небе сведчыла, што надыйшла пара ўраджаю. На палатках працавалі пераважна жанчыны – дзевы. Таму і Спіка – самая прыкметная зорка гэтага сузор’я – у перакладзе з лацінскай мовы азначае колас*” (“Казкі астранаўта”). Побач з найменнямі рэальных касмічных аб’ектаў у творах жанру фэнтэзі існуюць найменні аб’ектаў, створаных фантазіяй аўтаркі. Гэта фантастычнае *Вуха* з сузор’я *Шаляў*, трапіўшы ў якое, героі “Казак астранаўта” перамяшчаюцца ў *Бабілу (Вавілон)* часоў *Навухаданосара*. Неабходна разгледзець найменні фантастычных планет, ужытых у кантэксце твораў Р. Баравіковай: *Новая Калідонія, планета Цікаўных Хлопчыкаў, планета Шэрай Непрыветлівасці, Зялёная планета, планета Чарапах, планета Сапфіраў* і інш.

У раздзеле павінны быць прааналізаваны перыферыійныя анамастычныя адзінкі, якія ствараюць апавядальны фон твораў і з’яўляюцца своеасаблівымі знакамі часу, адлюстоўваючы інтарэсы і светаўспрыманне дзяцей. Героі прыгодніцкіх казак падарожнічаюць у часе і трапляюць у мінулае. Адчуванне навакольнага свету нашымі продкамі перадаецца праз ужыванне *міфонимаў* – найменняў міфалагічных істот. Старажытны чалавек адухаўляў навакольны свет, верачы, што малако ў кароў прападае праз *Хлеўніка*, снапы на палетку можа параскідаць *Паветрык*, з коміна можа вываліцца *Пячурнік*, а скарбы зямлі на Купалле ахоўвае *Кладнік*. Светаўспрыманне чалавека будучых стагоддзяў перадаецца праз ужыванне ў кантэксце твораў як традыцыйных, звыклых сучаснаму чытачу *геартонимаў* – найменняў свят (*Каляды, Новы год*), так і новых свят, што адзначаюць людзі будучага (*Дзень Лёгкага крыла, Свята духмянага пялёстка* і інш.).

У другім раздзеле “Функцыі онімаў у творах Р. Баравіковай” разглядаюцца асноўныя складнікі паэтыкаанамастычнай функцыі онімаў у кантэксце твораў жанру фэнтэзі.

У “Заклучэнні” робяцца вывады пра майстэрства Раісы Баравіковай у выкарыстанні онімаў, якія дазваляюць пісьменніцы стварыць захапляльныя, фантастычныя і праўдзівыя карціны сучаснасці, мінулага і будучага.

Літаратура

1. Баравікова, Р. Казачныя аповесці пра міжпланетнага Пажарніка і іншых мамурыкаў / Р. Баравікова. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2010. – 141 с.
2. Баравікова, Р. Казкі астранаўта : касмічныя падарожжы беларусаў / Р. Баравікова. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2006. – 158 с.
3. Баравікова, Р. Казімір – сын Ягайлы + Насця з 8 “Б” / Р. Баравікова // Адзінокі васьмікласнік хоча пазнаёміцца. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2008. – С. 61–104.
4. Бардакова, В.В. Специфика литературной ономастики детской художественной прозы : автореф. дис. канд. филолог. наук 10.02.01 : Бардакова В.В. ; Волгоградский гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2000. – 16 с.
5. Басава, Г.М. Літаратурныя антрапонімы як элемент “анамастычнай прасторы” твора / Г.М. Басава // Беларуская мова ў другой палове ХХ стагоддзя : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 22-24 кастрычніка 1997 г. / Бел. дзярж. ун-т, Акад. навук Беларусі ; рэдкал.: Л.І. Сямешка, М.Р. Прыгодзіч [і інш.]. – Мінск, 1998. – С. 225-228.

6. Беларуская антрапаніміка : вучэб. дапам. / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.

7. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Структура ўласных мужчынскіх імён / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.

8. Бут-Гусаім, С.Ф. Адметнасць антрапанімікону беларускай аўтарскай казкі (на матэрыяле твораў Р. Баравіковай) / С.Ф. Бут-Гусаім, С.І. Флар’яновіч // Намінатыўныя і функцыянальныя аспекты вывучэння мовы і маўленчай дзейнасці ў ВНУ і школе : зб. навук. арт. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэсцкі дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, каф. рус і бел. моў з метадыкай выкладання ; рэдкал. : Г.М. Канцавая [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2011. – С. 19-23.

9. Бут-Гусаім, С.Ф. Анамастычная прастора дзіцячай прозы Раісы Баравіковай / С.Ф. Бут-Гусаім, С.І. Флар’яновіч // Міровой літаратурны процесс: автор – жанр – стыль : сб. науч. тр. ; под общ. ред. Т.В. Сенькевич. – Брэст, 2011. – С. 26–27.

10. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімікон рамана Вольгі Іпатавай “Вяшчун Гедзіміна” / С.Ф. Бут-Гусаім // Сёмыя рэспубліканскія Калеснікаўскія чытанні : матэрыялы міжнар. навук. канф., Брэст, 15 снежня 2009 г. : у 2 ч. / УА “Брэсцкі дзярж. ун-т ; рэдкал.: З.П. Мельнікава [і інш.]. – Брэст : Альтэрнатыва, 2010. – Ч. 2. – С. 268 – 273.

11. Бут-Гусаім, С. Ф. Выкарыстанне эмацыянальна-экспрэсіўных варыянтаў назоўнікаў у дзіцячым маўленні / С. Ф. Бут-Гусаім // Рэформа школы : навучанне і выхаванне малодшых школьнікаў : матэрыялы рэгіянальн. навук. канф., Брэст, 5 лістапада 1999 г. / Брэсцкі дзярж. ун-т, кафедра рус. і бел. моў з метадык. выкладання ; пад рэд. В.І. Сянкевіча. – Брэст, 2000. – С. 73-75.

12. Вороничев, О.Е. Об устаревших фактах ономастики / О.Е. Вороничев // Русский язык в школе. – 2001. – № 1. – С. 70-73.

13. Карпенко, М.В. Функции литературной антропонимии / М.В. Карпенко // Русская антропонимика. – Одесса : Одесский гос. ун-т, 1970. – С. 14–40.

14. Ляшук, В.Я. Літаратура Берасцейшчыны / В.Я. Ляшук, Г.М. Снітко. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 1999. – С. 358-361.

15. Магазаник, Э.Б. Ономапэтика, или «говорящие имена» в литературе / Э.Б. Магазаник. – Ташкент : Фан, 1978. – 148 с.

16. Михайлов, В.Н. О специфике литературной ономастики // В.Н. Михайлов // Вопросы стилистики. Стилистика художественной речи : Межвуз. науч. сб. Вып.22. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1988. – С. 3–19.

17. Петрачкова, И.М. Роль имён собственных в создании жанра исторической прозы / И.М. Петрачкова // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 11-12 ноября

2004 г. / М-во обр-ния Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2004. – С.146–159.

18. Піваварчык, Т. “Братка беларус...” : Роднай мовы чулыя і ветлівыя словы / Т. Піваварчык // Роднае слова. – 2001. – № 7. – С. 39–42.

19. Ратникова, И.Э. Имя собственное в разных типах сознания / И.Э. Ратникова // Русский язык и литература. – 2001. – № 1. – С. 103–112.

20. Рогалев, А.Ф. Введение в антропониимику. Именованіе людзей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропониимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.

21. Фонякова, О.И. Имя собственное в художественном тексте / О.И. Фонякова. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. – 104 с.

22. Шур, В. Уласнае імя ў мастацкім тэксце : манаграфія / В. Шур. – Мазыр : МДПУ імя І. Шамякіна, 2010. – 207 с.

**НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ
АНАМАСТЫЧНАЙ ПРАСТОРЫ АПОВЕСЦІ А. БЕНЗЕРУКА
“МЯЧЫ ГРУНВАЛЬДА,
АЛЬБО ДВАНАЦЦАЦЬ АБАРОНЦАЎ КАРАЛЯ”**

У аповесці “Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля” Анатоль Бензюрук вядзе займальны аповед пра знакамітую Грунвальдскую бітву, у якой сышліся магутныя рыцары Крыжацкага войска, што вёў у бой вялікі магістр Ульрых Юнгінген, з палякамі і ліцвінамі, якімі кіравалі кароль Уладзіслаў Ягайла і вялікі князь Аляксандр Вітаўт. Сродкам мастацкага адлюстравання фактаў і постацяў далекага мінулага ў аповесці з’яўляюцца насычаныя нацыянальна-культурнай інфармацыяй уласныя імёны, якія становяцца адным з найважнейшых спосабаў выражэння светапогляду чалавека далёкага XV стагоддзя.

Мэта курсавой працы – комплекснае апісанне ўжытых у аповесці Анатоля Бензюрука онімаў, якія з’яўляюцца неад’емным элементам ідэйна-тэматычнага зместу мастацкага тэксту. Для дасягнення пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя задачы:

– выявіць састаў даследуемых анамастычных адзінак, тэматычныя групы імён уласных, вызначыць удзельную вагу кожнай з іх у літаратурным анамастыконе;

– вызначыць ступень адпаведнасці антрапонімаў і тапонімаў, ужытых у аповесці, і рэальнага анамастыкону;

– вызначыць структурныя і словаўтваральныя асаблівасці паэтонімаў;

– выявіць крытэрыі адбору анамастычнай лексікі ў гістарычнай прозе, адрасаванай дзеям і падлеткам.

Праца складаецца з “Уводзінаў”, трох раздзелаў, “Заклучэння” і спіса выкарыстаных крыніц.

Ва “Уводзінах” абгруноўваецца актуальнасць навуковай праблемы, вызначаюцца аб’ект і прадмет даследавання, фармулююцца мэты і задачы, якія вырашаюцца ў працы, указваюцца метады даследавання. Неабходна акрэсліць адметныя асаблівасці паэтыкі гістарычнай прозы. Патрэбна правесці агляд лінгвістычных і літаратуразнаўчых даследаванняў па праблемах паэтыкі дзіцячай літаратуры і такога яе складніка, як анамастычная лексіка.

У першым раздзеле “Антрапанімікон аповесці Анатоля Бензерука” даецца характарыстыка антрапанімічнай прасторы твора. Аўтар раскрывае чытачу старонкі гісторыі Радзімы. Таму ў творы не раз называюцца імёны рэальных гістарычных дзеячаў. У раздзеле разглядаюцца *онімы-сучаснікі*, якія называюць гістарычных асоб XV стагоддзя – асноўнага часу дзеяння аповесці, напр.: імёны польскага караля **Уладзіслава Ягайлы** і літоўскага князя **Аляксандра Вітаўта**, сына хана Залатой Арды **Джаладзіна**, чэшскага караля **Вацлава**, венгерскага караля **Сігізмунда**; імёны палкаводцаў, напр.: магістра Тэўтонскага ордэна **Ульрыха Юнгінгена**, камандора **Ліхтэнітайна**, маршала **Валенрода**. Аўтар аповесці прыгадвае старонкі гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, таму ў працы павінны быць разгледжаны *онімы-рэтраспекцыі*, напр.: імёны вялікіх князёў **Гедзіміна** і **Альгерда** і інш. Некаторыя вядомыя ў сусветнай гісторыі валадары мелі не толькі імёны, але і характарыстычныя празванні-мянушкі, што адлюстравана ў аповесці. Варта адзначыць, што аўтар не проста прыгадвае характарыстычныя найменні вядомых гістарычных дзеячаў, а прыводзіць матывацыю мянушак, напр.: “*Комтур быў са старажытнага роду. Усе мужчыны ў сям’і насілі аднолькавае імя, Генрыхі – бацька, дзед, прадзед і гэтак ажно да Генрыха Чэшскага і Генрыха Рускага, заснавальнікаў роду. Яны атрымалі мянушкі не за тое, што адзін быў чэхам, а другі русінам. Зусім наадварот: адчайна і смела змагаліся продкі Плаўэна супраць славян, прыхоплівалі чужыя землі, на іх замкі свае будавалі, таму і стаў забойца чэхаў звацца Чэшскім, а забойца русаў Рускім*”.

У раздзеле трэба паказаць адпаведнасць імёнаў персанажаў, створаных фантазіяй пісьменніка, мадэлям іменавання XV стагоддзя. Неабходна прааналізаваць будову язычніцкіх (**Дабяслаў, Келбаса, Збігнеў, Земавіт, Яраслаў**) і хрысціянскіх (**Барташ, Мікалай** і інш.) імёнаў. Адаптуючыся да славянскіх моў, хрысціянскія імёны сталі ўтвараць размоўна-бытавыя і ацэначныя формы. У працы павінны быць

разгледжаны будова, функцыі і сэнсавая нагрузка формаў імёнаў, напр.: **Яна, Янка, Яська** (формы імені пінскай князеўны) і інш. Асаблівая ўвага звяртаецца на гаваркія імёны (**Чайка, Рэйтэр-Хэрум, Рыцар Чорны Язык**). Асэнсоўваюцца прыёмы актуалізацыі ўнутранай формы гаваркіх паэтонімаў.

У другім раздзеле «“Фонавыя” онімы ў аповесці А. Бензерука» разглядаюцца ўжытыя ў кантэксце твора назвы свят, бостваў, культавых пабудоваў, геаграфічных аб’ектаў, старажытных дзяржаў і інш. Адною з найгалоўнейшых катэгорый наўнага асэнсавання асобай свету з’яўляецца катэгорыя часу. Асабістае і грамадскае жыццё чалавека было звязана з пэўнымі святамі, якія ахутваліся магічнай тайнай. Таму **геартонімы** (найменні свят) шырока прадстаўлены на старонках аповесці А. Бензерука. У раздзеле апісваюцца назвы як хрысціянскіх (**Вербная нядзеля, Раство Хрыстовае, дзень Святога Яна Хрысціцеля, дзень Рассяння Апосталаў**), так і язычніцкіх (**Купалле**) свят. Патрэбна адзначыць, што ў кантэксце мастацкага твора, адрасаванага маладым чытачам, прыводзяцца не толькі назвы традыцыйных свят, але па-мастацку прэзентуецца нацыянальна-культурная інфармацыя геартонімаў. Юны чытач атрымлівае магчымасць назіраць, як праходзілі святочныя дні нашых продкаў.

У раздзеле павінны быць разгледжаны неабходныя для адлюстравання светапогляду чалавека эпохі Сярэднявечча **тэонімы** (найменні багоў), **агіённы** (імёны святых), **бібліённы** (назвы кніг) і інш.

Асаблівая ўвага надаецца аналізу **тапонімаў**. Устарэлыя геаграфічныя найменні неабходна разгледзець паводле іх суадносінаў з сучаснымі назвамі. Некаторыя ўстарэлыя найменні адрозніваюцца ад сучасных назваў асаблівасцямі гучання і словаўтваральнымі афіксамі. Гэта **фанетыка-словаўтваральныя археонімы: Менск, Берасце, Гародня, Вільня, Коўна. Гістарыённы** з’яўляюцца найменнямі дзяржаў і дзяржаўных саюзаў, якія зніклі з палітычнай і геаграфічнай карты, напр.: **Залатая Арда** (феадальная дзяржава на тэрыторыі Сярэдняй Азіі і Усходняй Еўропы ў XII–XV стагоддзях, якая трымала ў васальнай залежнасці рускія землі), **Падляшша** (гістарычная вобласць на захадзе этнічнай тэрыторыі беларусаў у басейне Заходняга Буга і Нарава, у XIII–XIV стагоддзях цалкам увайшла ў Вялікае Княства Літоўскае), **Чэшскае Каралеўства** і інш.

У трэцім раздзеле “Функцыі онімаў у аповесці” разглядаюцца асноўныя складнікі паэтыкаанамастычнай функцыі онімаў у кантэксце гістарычнай прозы, адрасаванай дзецям і падлеткам.

У “Заклучэнні” робяцца вывады пра майстэрства Анатоля Бензерука ў выкарыстанні онімаў, якія дазваляюць пісьменніку пазнаёміць юнага чытача з падзеямі і постацямі слаўнай мінуўшчыны.

Літаратура

1. Бензярук, А. Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля / А. Бензярук. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2012. – 130 с.
2. Аленич, В.М. Антрапанімічная прастора гістарычнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў / В. Аленич, С.Ф. Бут-Гусаім // Содружество наук. Барановичи-2012 : материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. молодых исследователей, Барановичи, 23-24 мая 2012 г. / УО “Барановичский гос. ун-т” ; редкол.: А.В. Никишова [и др.]. – Барановичи, 2012. – С. 184-187.
3. Беларуская антрапаніміка : вучэб. дапам. / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
4. Бірыла, М.В. Беларуская антрапанімія : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М.В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
5. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімічная прастора рамана Вольгі Іпатавай “Залатая жрыца Ашвінаў” / С.Ф. Бут-Гусаім // Славянские языки : системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : материалы IV Международной научно-методической конференции, Брест, 25-26 ноября 2009 г. : в 2 ч. / М-во абр-ня Респ. Беларусь, Брестский гос. ун-т им. А.С. Пушкина ; редкол.: С.А. Королевич [и др.]. – Брест : БрГУ, 2010. – Ч. 2. – С. 164–168.
6. Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапонімы ў мове рамана Вольгі Іпатавай “Альгердава дзіда” / С.Ф. Бут-Гусаім // Актуальные проблемы компаративистики : сб. материалов / Брестский гос. ун-т им. А.С. Пушкина; под общ. ред Е.Г. Кивака ; редкол. : С.А. Королевич [и др.]. – Брест : БрГУ, 2010. – С. 49–53.
7. Бут-Гусаім, С.Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону рамана-жыцця Валянціны Коўтун “Пакліканья” / С.Ф. Бут-Гусаім // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі : зб. навук. арт. : у 2 ч. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Брэсц. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, каф. беларус. мовазнаўства ; рэд. кал. : М. І. Новік [і інш.] ; – Брэст : Альтэрнатыва, 2012. – Ч. 1. – С. 81–86.
8. Вороничев, О.Е. Об устаревших фактах ономастики / О.Е. Вороничев // Русский язык в школе. – 2001. – № 1. – С. 70–73.
9. Зевина, И.В. Имена собственные как личные номинации персонажей в романе В. Пикуля «Слово и дело» / И.В. Зевина // Национально-культурный компонент в тексте и языке : материалы II Междунар. научн. конф., Минск, 7-9 апреля 1999 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: С.М. Прохорова [и др.] – Минск, 1999. – С. 23–26.

10. Зуева, І.М. Антрапонім у сацыяльна-культурным кантэксце мастацкага твора (на матэрыяле творчасці У. Караткевіча) / І.М. Зуева // Русская язык в изменяющемся мире : материалы Междунар. науч. конф. , Минск, 30-31 марта 1999 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол. П.П. Шуба [и др.] – Минск, 2000. – С. 70-73.
11. Карпенко, М.В. Функции литературной антропонимии / М.В. Карпенко // Русская антропонимика. – Одесса : Одесский гос. ун-т, 1970. – С. 14–40.
12. Мезенка, Г.М. Беларуска аанастыка : навуч. дапам. для студ. унтаў / Г.М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.
13. Петрачкова, І.М. Жанраўтваральная роля онімаў у гістарычных аповесцях К.І. Тарасава / І.М. Петрачкова // Известия Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины. – 2001. – № 1 (10). – С. 122–124.
14. Петрачкова, И.М. Значимость имени собственного в художественном тексте (на материале современной русской прозы) : автореф. дис. ...канд. филолог. наук : 10. 02. 02 / И.М. Петрачкова ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2003. – 21 с.
15. Петрачкова, И.М. Роль имён собственных в создании жанра исторической прозы / И.М. Петрачкова // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 11-12 ноября 2004 г. / М-во обр-ния Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2004. – С.146–159.
16. Рогалев, А.Ф. Введение в антропонимику. Именование людей с древнейших времён до конца XVIII века (на белорусском антропонимическом материале) / А.Ф. Рогалев. – Брянск : Группа компаний «Десяточка», 2009. – 147 с.
17. Рогалев, А.Ф. Имя и образ : Художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.
18. Суперанская, А.В. Ваше имя? Рассказы об именах разных народов / А.В. Суперанская. – М. : Армада-пресс, 2001. – 256 с.
19. Суперанская, А.В. О русских именах / А.В. Сулова, А.В. Суперанская. – Л. : Лениздат, 1985. – 222 с.
20. Шулева, И.В. Структура и функционирование имён собственных в исторической прозе В. Орлова / И.В. Шулева // Актуальные вопросы славянской ономастики : материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 21-22 ноября 2002 г. / М-во обр-ния Республики Беларусь, Гомельский гос. ун-т ; редкол. : Р.М. Козлова [и др.]. – Гомель, 2002. – С. 245–251.

ЗМЕСТ

Прадмова.....	3
Адлюстраванне іменаслову старажытных славян у гістарычнай прозе Зінаіды Дудзюк.....	8
Семантыка-стылістычныя асаблівасці антрапанімікону рамана-жыцця Валянціны Коўтун “Пакліканья”.....	13
Антрапанімічная прастора гістарычнага нарыса Зінаіды Дудзюк “Леў”.....	18
Жанраўтваральная роля ўласных імёнаў у навукова-папулярнай літаратуры (на матэрыяле твораў Анатоля Бензерука).....	24
Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону кнігі ўспамінаў У. Калесніка “Доўг памяці”.....	29
Антрапанімікон рамана Уладзіміра Гніламёдава “Уліс з Прускі”.....	35
Антрапанімікон Палесся ў рамане Георгія Марчука “Кветкі правінцы”.....	40
Антрапанімічная прастора казак Георгія Марчука.....	45
Анамастыкон дзіцячай прозы Раісы Баравіковай.....	50
Нацыянальна-культурная адметнасць анамастычнай прасторы аповесці А. Бензерука “Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля”.....	55